

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Veronika Škapová

Proměny argumentace za možnost volby interrupcí

Bakalářská práce

Praha 2023

Vedoucí práce: Mgr. Ľubica Kobová, MA, Ph.D

Studijní obor: Studium humanitní vzdělanosti

Odevzdáním této bakalářské práce na téma: Proměny argumentace za možnost volby interrupcí potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha, 16. 6. 2023

Tímto chci poděkovat paní doktorce Lubici Kobové za poskytování rad, pomoci, ochotu a nesmírnou vstřícnost. Dále bych ráda poděkovala za trpělivost při studiu svým dětem a partnerovi.

ABSTRAKT

Tato práce se zabývá tématem proměny argumentace za možnost volby interrupcí v západoevropském prostoru a její obhajoby. Možnost volby interrupcí vychází z rovných práv pro všechny a vede k reprodukční svobodě, ke kterým jsou ovšem nutné nezbytné kroky. Možnost volby není jen otázkou jednotlivce, ale problematikou celé společnosti. Tato práce se zabývá historií interrupcí od starověku po současnost, v níž nahlíží i náboženské perspektivy, které jsou důležité pro chápání vývoje postoje k interrupcím. Prostřednictvím zkoumání morálně-filosofické perspektivy se dostává k perspektivě feministické, která tvoří východisko této problematiky. Kontrola reprodukce byla aktuálním politickým a společenským tématem minulosti, kdy se podílela na utváření společnosti a států, tak současnosti, kdy je stále ožehavou záležitostí.

KLÍČOVÁ SLOVA

pro-choice, možnost volby, pro-life, feminismus, gender, ženy, lidská práva, plod, interrupce

ABSTRACT

This thesis deals with the topic of the transformation of the argumentation of the concept pro-choice in Western Europe and its defence. The concept pro-choice is based on equal rights for all and leads to the reproductive freedom, but necessary steps are required to achieve this. The concept pro-choice is not just an individual issue, but a wide-society issue. It examines the history of abortion since the antiquity to the present, looking at religious perspectives that are important for understanding the evolution of attitude to the abortion. Through exploration of the moral-philosophical perspective, it gets to the feminist perspective that forms the basis of this issue. Reproductive control has been political and social issue throughout history. It has played a role in forming societies and states and it is also a hot topic in the present time.

KEYWORDS

pro-choice, pro-life, feminism, gender, women, the human rights, fetus, abortion

Obsah

1	ÚVOD.....	7
2	HISTORICKÝ EXKURZ.....	10
2.1	Utváření patriarchátu.....	10
2.2	Vybraná náboženská hlediska	11
2.3	Starověk.....	12
2.4	Od středověku po moderní dobu	14
2.5	ČR a USA v současnosti	25
3	ARGUMENTACE ZA PŘÍPUSTNOST INTERRUPCÍ.....	27
3.1	Argumentace za možnost volby v morálně-filosofické tradici	27
3.1.1	Diskuze o pojmu osoby	28
3.1.2	Právo na vlastní tělo těhotné ženy	29
3.1.3	Práva skutečných osob převažují nad právy osob potenciálních.....	31
3.1.4	Těhotenství je intimním vztahem	36
3.1.5	Shrnutí morálně-filosofické argumentace za možnost volby	40
3.1.6	Srovnání morálně-filosofické argumentace za možnost volby	43
3.2	Feministická argumentace za možnost volby	43
3.2.1	Plánování rodiny a kvalita života	44
3.2.2	Reprodukční svoboda je problematikou jednotlivce i společnosti	45
3.2.3	Rovná práva a práva zvláštní.....	49
3.2.4	Shrnutí feministické argumentace za možnost volby	54
3.2.5	Srovnání feministické argumentace za možnost volby	55
4	ZÁVĚR.....	57
5	LITERATURA	59

1 ÚVOD

Možnost volby interrupce, postoj, který také v českém jazyce označujeme jako tzv. pro-choice, považují za důležitý předpoklad pro svobodný život ženy. Ač to není na první pohled zřetelné, tato problematika přesahuje do rozličných sfér lidského života. Netýká se jen malé skupiny žen, které zvažují interrupci, ale ovlivňuje celou naši společnost. Společnost zároveň recipročně ovlivňuje život jednotlivé ženy.

Podle medicínské definice je interrupce tzv. „přerušeni. Umělé přerušeni (*lépe* ukončení) těhotenství (zkr. UPT, UUT) – zákrok uměle ukončující těhotenství do 12. týdne (tzv. miniinterrupce zhruba do konce 7. týdne). Provádí se převážně vakuovou aspirací obsahu děložní dutiny děložním hrdlem (v minulosti častěji kyretáží). Zákrok, který má svá rizika a možné komplikace; obecně platí, že čím je výkon časnější, tím je bezpečnější (časné i. mají minimum komplikací). Srov. abortus [lat. *interrumpo* přetrhnout: inter-; lat. *rumpo, ruptum* zlomit, roztrhnout“.¹

Problematika interrupcí otevírá velký společenský problém a zasahuje do našich životů jak v historickém kontextu, tak v kontextu dalších vědních oborů, byla, je a bude i nadále součástí celé lidské společnosti.² Týká se otázky právní,³ politické⁴, sociologické⁵, psychologické,⁶ ekonomické⁷, filosofické,⁸ náboženské,⁹ kulturní a biologické,¹⁰ historické. Interrupce tedy nejsou fenoménem současnosti, úsilí zbavit se nechtěného

¹ Interrupce. In JURÁNKOVÁ, Zdenka, ed. *Velký lékařský slovník*. [online]. Praha: Maxdorf, 2023 [cit. 2023-03-08]. Dostupné z: <https://lekarske.slovníky.cz/lexikon-pojem/interrupce>

² DWORKIN, Ronald. Morálnost interrupcií. In: FOOTOVÁ, Philippa, Judith Jarvis THOMSONOVÁ, L. W. SUMMER, Warren QUINN, Ronald DWORKIN, a János KIS. *Právo ženy?: Štúdie o problematike interrupcií*. Bratislava: Kalligram, 2004, s. 100 – 107. ISBN 80-7149-612-X.

³ RENZETTI, Claire M. a Daniel J. CURRAN. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0525-2, s. 222 – 224.

⁴ Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen: vyhláška 62/1987 Sb. *Vláda České republiky* [online]. Praha: Vláda České republiky, © 2009 – 2023 [cit. 2023-03-06]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/r1p/dokumenty/umluva-o-odstraneni-vsech-forem-diskriminace-zen-19711/>.

⁵ RENZETTI a CURRAN, 2003, s. 221 a s. 236 – 242.

⁶ Tamtéž, s. 236 – 242.

⁷ Tamtéž, s. 221, 236 – 242.

⁸ JIRSA, Jakub. Pojem osoby v diskusi o etice potratů. *Filosofický časopis*. 2014, roč. 62, č. 6, s. 831 – 846. ISSN 0015-1831. Dostupné také z: <https://kramerius.lib.cas.cz/uuid/uuid:138b8d9c-29f3-4300-b360-d5d28b140221>.

⁹ THE HOLY SEE. Address of his holiness Pope Francis to members of the Diplomatic Corps accredited to the Holy See (9 January 2023) [online]. Vatican: © Dicastero per la Comunicazione – Libreria Editrice Vaticana, [2023] [cit. 2023-03-08]. Dostupné z: www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2023/january/documents/20230109-corpo-diplomatico.html

¹⁰ PETR, Jaroslav. *Kdy začíná život?: Cyklus Etika reprodukční biomedicíny (Pokroky v biologii)* [přednáška]. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 6. dubna 2019. In: Youtube CZ [online]. [cit. 8. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=rwjsby5va2s>.

těhotenství tu vždy bylo.¹¹ Tato otázka z jedné vědní disciplíny proniká do druhé, přičemž se vzájemně ovlivňují. Interrupce a nechtěná těhotenství patří mezi nejdiskutovanější reprodukční práva žen.

Právo ženy na interrupci bývá v kontextu mezinárodních úmluv o lidských právech ukotveno v čl. 16, odst. 1 e) Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen. Deklaruje, že ženy mají „stejná práva rozhodnout se svobodně a odpovědně o počtu a době narození svých dětí a mít přístup k informacím, vzdělání a prostředkům, které jim umožní uplatňovat tato práva.“¹² Možnost volby interrupce vede k reprodukční svobodě.¹³ Součástí našich lidských práv je reprodukční svoboda. Lidská práva znamenají samozřejmě i ženská práva. Možnost plánování rodiny, volba, zda chceme zůstat bezdětní nebo naopak potomky chceme, znamená i položit si otázku, kolik dětí si můžeme dovolit proto, abychom jim mohli dát vše, co považujeme jako rodiče za důležité pro jejich úspěšný vývoj a budoucnost, ať se to týká emocionálního, sociálního anebo ekonomického zázemí. Tento problém se samozřejmě netýká jen žen.

Pokud jsou ženám upírána práva svobodné volby interrupce, jsou nuceny řešit situaci nelegálním způsobem, což zároveň přináší i velká zdravotní rizika. Z těchto důvodů existuje tzv. potratová turistika, což znamená, že ženy vycestují do států, kde jsou potraty legální. Tento problém se snaží zviditelnit nizozemská lékařka Rebecca Gomperts, která zastává stanovisko, že bezpečná interrupce je lidským právem a snaží se přitáhnout pozornost veřejnosti k nechtěným těhotenstvím a ilegálním potratům. V roce 1999 založila za tímto účelem neziskovou organizaci Ženy na vlnách¹⁴. Organizace poskytuje poradenství, antikoncepci a na speciálně upravené lodi s mobilní klinikou je možné nechat si provést interrupci. Jakmile loď vypluje do mezinárodních vod, platí zákon státu, kde je loď zaregistrována, což je Nizozemí, kde jsou interrupce legální.¹⁵

Společenská diskuse se dlouhodobě odvíjí od dvou základních pojetí, jak k interrupcím přistupovat. Jak shrnuje Giddens, pojetí „pro-choice, je stanovisko podporující volbu ženy, zdůrazňuje, že na první místo je třeba postavit právo matky

¹¹ FLACELIÈRE, Robert. *Život v době Periklově*. Praha: Odeon, 1981, ISBN: 01-088-81, s. 67 - 70

¹² Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen, 1987.

¹³ POLLACK-PETCHESKY, Rosalind. Reprodukční svoboda : viac než „právo ženy na voľbu“. In: CVIKOVÁ, Jana a Jana JURÁŇOVÁ, eds. *Možnosť voľby : aspekty práv a zodpovednosti*. Bratislava: ASPEKT, 2001, s. 190 – 215. ISBN 80-85549-25-5.

¹⁴ WOMEN ON WAVES. Who Are We? *Women on Waves* [online]. Amsterdam, © 2023 [cit. 2023-03-07]. Dostupné z: <https://www.womenonwaves.org/en/page/650/who-are-we>.

¹⁵ Tamtéž.

na kontrolu nad vlastním tělem a její právo žít plnohodnotný život,¹⁶ zatímco pojetí „pro-life, je stanoviskem proti interrupcím, vychází z přesvědčení, že s výjimkou mimořádných okolností, je ukončení těhotenství vždy špatné a rovná se vraždě. Jádrem etické problematiky je podle něj hodnota, která se připisuje lidskému životu.“¹⁷

Domnívám se, že pokud by ženám bylo upíráno právo možnosti svobodné volby, vraceli bychom se zpět k omezování svobody. Vnímám zde potenciální nebezpečí. Postupné omezování občanských a lidských práv by mohlo vést k tichému vyřazování ze společnosti a podílu na účasti ve veřejném prostoru. Mohlo by se tak dít jako součást údajného přirozeného vývoje. Jedním z kroků je o tomto tématu veřejně hovořit. V opačném případě bychom mohly časem zjistit, že se náš společenský vývoj a situace žen dostala do slepé uličky, ze které nemusí být snadný návrat. Ženská část populace si dosud nese stigma patriarchálního řádu světa, se kterým se naše společnost stále nevyrovnala. Práva, svobodnější a rovnoprávnější život, který si naše babičky musely tvrdě vybojovat a prosadit, by nám mohla být znovu odebírána. Je nutné, abychom tuto skutečnost nedopustily a naše dcery tak mohly žít plnohodnotnější život.

Cílem mé práce je prozkoumat podoby argumentace za možnost volby žen v otázce interrupcí, a především zkoumat existující morální, filosofickou a feministickou argumentaci za možnost volby. Předpokládám, že argumentace poskytne důkazy a povede k posílení pozice obhajoby možnosti volby.¹⁸

Bakalářskou práci jsem rozčlenila do čtyř oddílů. Po úvodu jsem se zaměřila na historický exkurz, kde vysvětluji, jak se jednotlivé historické epochy vypořádávaly s problematikou interrupcí na základě proměn vědění a společenského řádu. Po historickém exkurzu jsem zařadila oddíl argumentace za přípustnost interrupcí, který je rozčleněn na dvě části, a to argumentaci za možnost volby v morálně-filosofické tradici a feministickou argumentaci za možnost volby, které pak shrnuji a porovnávám, což je využitelné pro společenská témata. V posledním oddílu Závěr argumentaci a východiska hodnotím.

¹⁶ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013. ISBN 978-80-257-0807-1, s. 559.

¹⁷ Tamtéž, s. 559.

¹⁸ Citace čerpané z angličtiny jsem přeložila do češtiny. Citace ze slovenštiny ponechávám v původním jazyce.

2 HISTORICKÝ EXKURZ

Reprodukce populace byla vždy důležitou součástí politiky a moci. Proměňuje se pouze společenské uspořádání, tedy kdo, za jakých okolností a jakými prostředky reprodukci reguluje. Proto svou práci začínám exkurzem regulace interrupcí napříč evropskou historií.

2.1 Utváření patriarchátu

Historička Gerda Lerner v díle *The Creation of Patriarchy*,¹⁹ vysvětluje, jak v tzv. tradicionalistickém pohledu na postavení žen závisí jejich podřízené postavení na tom, že si muži podmanili jejich reprodukční schopnost. Tradicionalismus je zaměřen na reprodukci a vidí v mateřství hlavní cíl v životě ženy. Ženy, které se nestanou matkami, jsou pak definovány jako deviantní. Mateřská úloha ženy je považována za nutnost živočišného druhu pro přežití. Dle tradicionalistického pohledu by společnosti nemohly přežít do moderní doby, aniž by většina žen zasvětila velkou část svého dospělého života rození dětí a péči o ně. Dělbá práce podle pohlaví, založená na biologických rozdílech, je tedy považována za praktickou a správnou.²⁰

Lerner píše o ustavování podřízeného postavení žen takto: „Sexuální podřízenost žen se institucionalizovala v nejranějších právních kodexech a plně se prosadila státní mocí. Spolupráci žen na tomto uspořádání zabezpečovaly rozmanité prostředky: násilí, ekonomická závislost na mužské hlavě rodiny, třídní privilegia udělovaná přízřusobivým a závislým ženám z vyšších vrstev a uměle vytvořené rozdělení žen na bezúhonné a ženy společensky nepřijatelné.“²¹ Muži si přivlastnili ženskou sexuální a reprodukční schopnost již před utvářením soukromého vlastnictví a vznikem třídních společností. V průběhu ustavování soukromého vlastnictví jsou ženy předmětem „komodifikace.“²² Lerner poukazuje na to, že tento tradicionalismus s modernizací společností nezanikl: „Tradicionalistické obhajoby mužské nadvlády, založené na biologicko-deterministickém

¹⁹ LERNER, Gerda. *The creation of patriarchy*. New York: Oxford University Press, 1986. ISBN 0-19-505185-8.

²⁰ Tamtéž, s. 3 – 14

²¹ Tamtéž, s. 3 – 14

²² Tamtéž, s. 3 – 14

zdůvodnění, se v průběhu času změnilo, ale ukázaly se pozoruhodně adaptivními a odolnými.“²³

V 19. století je oslaben vliv náboženství a tradicionalistický výklad se stává tzv. vědeckým. Podle Lerner nás darwinismus přesvědčil, že přežití druhů bylo důležitější než sebenaplnění: „Stejně jako společenská doktrína, která využívala darwinistickou představu o přežití nejzdatnějších k ospravedlnění nerovného rozdělení bohatství a privilegií v americké společnosti, vědečtí obhájci patriarchátu zase ospravedlňovali definování žen prostřednictvím jejich mateřské úlohy a jejich vyloučení z ekonomických příležitostí ke vzdělání jako službu, která je nejlepším zájmem pro přežití druhu.“²⁴ Ženám se tak upíralo vyšší vzdělání a mnohá povolání, protože pro ně nebyla vhodná kvůli biologickému předurčení a mateřství. Menstruace, menopauza a těhotenství se považovaly za oslabující, chorobné a nenormální stavy, které měly činit ženy neschopnými a ve skutečnosti je tak učinily podřadnými. Přivlastněním sexuality a reprodukce se ženy staly majetkem mužů, který byl zároveň předmětem obchodních vztahů. Ženy a jejich reprodukční schopnost byly prostředkem nabývání soukromého vlastnictví. Lerner tvrdí, že ovládnutí ženského těla je základním znakem patriarchátu.²⁵

2.2 Vybraná náboženská hlediska

Naše společnost je utvářena náboženskými ideologiemi, proto uvádím základní přehled náboženských směrů, které nejvíce ovlivnily vývoj evropského myšlení. Podrobnější názory a stanoviska uvádím vždy v dané historické epoše, ke které jsou příslušná.

Jak zmiňuji v Úvodu, pro diskuzi o interrupcích v uplynulých desetiletích byla zásadní debata o tom, jestli je plod lidský život, který má stejná práva jako těhotná žena. Pro tuto tematizaci byla důležitá diskuze o povaze a zejména o začátku lidského života. Dle biomedika Jaroslava Petra ale není možné přesně určit, kdy lidský život začíná. Lidská společnost se v této otázce nikdy neshodne. Kulturní přístupy lidí z celého světa zaujímají různá stanoviska, a proto nemůžeme dosáhnout konsensu na všech úrovních. Přírodní národy dokonce kvůli vysoké kojenecké úmrtnosti neuznávají novorozence jako právoplatného člena společnosti. Novorozenec je vnímán jako osobnost až po určité době,

²³ Tamtéž, s. 3 – 14

²⁴ Tamtéž, s. 3 – 14

²⁵ Tamtéž, s. 3 – 14

kdy prokáže svou životaschopnost.²⁶ Jak shrnuje Petr, v judaismu Tóra nedefinuje počátek života. Vymezuje ale pokutu v případě, kdy muž napadne těhotnou ženu jiného muže a v důsledku napadení plod zemře. V případě úmrtí ženy i plodu dostane násilník trest smrti. Plod tedy není považován za rovnocenný život jako život ženy. V Talmudu si plod zasluhuje uznání, není ovšem roven těhotné ženě. V případě ohrožení života těhotné ženy je přijatelný potrat. Plod se stane osobou při porodu, když se objeví hlavička. Některé rabínské texty odkládají uznání novorozence za plnohodnotného člena společnosti až na 13. den, kdy prokáže svou životaschopnost. V případě nedonošených dětí ještě později. Židovské náboženské právo halacha prohlašuje, že samo embryo se nemůže mimo těhotnou ženu vyvinout a pokud je mimo tělo těhotné ženy, je v podstatě možné použít ho i pro výzkum.²⁷

Rané křesťanství vzešlo z judaismu, přejímalo tedy judaistický názor. V Novém zákoně nenalzáme určení počátku lidského života. Interpretace Starého zákona pak odlišuje plod hodný ochrany v době, kdy se začíná podobat člověku. Současná katolická církev odmítá umělý potrat, antikoncepci, asistovanou reprodukci a výzkumy na embryích. Petr shrnuje, že dle *Donum Vitae*²⁸ z roku 1987 by se s lidským plodem mělo zacházet jako s osobou již od okamžiku početí. Protestantské církve se ve svém postoji pohybují mezi úplným odmítáním umělých interrupcí až po naprostou benevolenci.²⁹

2.3 Starověk

Dějiny evropské společnosti stojí na kulturním dědictví starověkého Řecka a Říma. Ve starověku se ale život plodu neochraňoval. Za úmyslný potrat ovšem mohly být tvrdé tresty, protože z každého těhotenství vyrůstal potenciální voják, který chrání společnost a dobývá nová území. Žena úmyslným potratem tedy mohla oslabovat společnost.³⁰

Patriarchální řád starověké rodiny, který je založen na příbuzenských vztazích, rodovém společenství, uznával za své právoplatné členy své potomky až tehdy, když byli uznáni otcem rodiny, přičemž pro zachování patriarchátu bylo nutné, aby se narodil syn. Pokud se tak nestalo, bylo možné syna adoptovat. Otec mohl narozené dítě nejen uznat, ale

²⁶ PETR, Jaroslav. *Kdy začíná život?: Cyklus Etika reprodukční biomedicíny (Pokroky v biologii)* [přednáška]. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 6. dubna 2019. In: Youtube CZ [online]. [cit. 8. 3. 2023]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=rwjsby5va2s_

²⁷ Tamtéž

²⁸ Poznámka autorky: papežská encyklika - papežský okružní list věřícím

²⁹ PETR, 2019

³⁰ Tamtéž

i odmítnout. De Coulanges tvrdí, že tato praxe byla využívána jak v antickém Řecku, tak v antickém Římě.³¹ Dle Flaceliéra byla v Řecku „vražda novorozence považována za čin téměř bezvýznamný, protože dítě se ještě nepodílelo na životě společenské skupiny. Nemělo reálnou existenci, pokud nebylo přijato stanovenými obřady, které mu propůjčují alespoň zárodek osobnosti a zvláště pokud nedostalo jméno. Jeho odstranění nevyvolávalo to, co nazýváme přirozenými city.“³² Athénané tedy z podstaty patriarchálního systému upřednostňovali syny. Velikost rodiny se omezovala zákonnými způsoby, umělým potratem a odkládáním novorozenců. K potratu byl třeba souhlas manžela, u otrokyně pána. Novorozenec, který nebyl přijat otcem do společenství rodiny, nic neznamenal.³³ Sparta uměle vyvolané potraty odmítala, avšak bylo možné zbavit se defektních novorozenců.³⁴

Bioetik Jaroslav Petr ve své přednášce o etice reprodukční biomedicíny rekapituluje pohledy na interrupce u vybraných antických filosofů. Dle Petra se Pythagoras (570 – 475 př. n. l.) vymezuje proti potratům a stejný postoj má k sebevraždě. Platón (472 – 347 př. n. l.) přichází s pojetím duality duše a těla. Lidský život začíná, když duše vstoupí do těla, tzv. oduševněním, což je okamžik porodu. Pojetí dualismu se udrželo do současné doby, avšak společnost se neshoduje na tom, kdy začíná oduševnění. Podle Aristotela (384 – 322 př. n. l.) vstupuje duše do těla u chlapců čtyřicátý den po početí, zatímco u dívek až devadesátý den po početí, kvůli tomu, že byly považovány za méněcenné. Čtyřicátý den po početí je důležitým mezníkem, poněvadž embryo se začíná podobat vzhledu člověka.³⁵

Tertullianus (asi 160 – 220) v době raného křesťanství, v tzv. hnutí apologetiků, prohlašuje zničení plodu v děloze za vraždu.³⁶ Nezáleží na tom, zda se jedná již o narozený život nebo je zničen ten, který má přijít na svět. Plod je již člověk, který se má stát člověkem. (...) „ovoce prý je již v semeni.“³⁷ Přesto však Tertullianus uznával uměle vyvolaný potrat v případě ohrožení života matky. Tento okamžik je pokládán za přelomový zvrat v křesťanském myšlení. Od této doby začal být považován člověk

³¹ FUSTEL DE COULANGES, Numa Denis. *Antická obec: studie o kultu, právu a institucích starého Řecka a Říma*. Praha: Sofis, 1998. ISBN 80-902439-7-5.

³² *Bulletin de l'Association Guillaume Budé: Lettres d'humanité, n°9, mars 1950*. ISSN 1247-6862, Cit. Dle FLACELIÈRE, s. 26

³³ FLACELIÈRE, 1981

³⁴ PETR, 2019

³⁵ Tamtéž

³⁶ NOVÁK, J. „Tertullianus – Obrana křesťanů – Apologetium“ in *Čtvrtá patristická čítanka (Teol. studie)*, ed. NOVÁK, J., Praha: Česká katolická charita, 1985 (str. 7-77), s. 13, cit. dle PETR, 2019

³⁷ Tamtéž

za člověka již od početí. Římskokatolická církev, která vzešla z proudu raného křesťanství (apologetiků), ovšem dlouho nerozeznávala „oduševnění“ od oplození.³⁸

2.4 Od středověku po moderní dobu

Proměnou společenského uspořádání moci a politiky se mění i antické pojetí reprodukce. Až v zákoníku *Corpus iuris civilis* ze 6. století, vydaném císařem Justinianem I., je prohlášení, že se vrahem stává ten, kdo provede potrat plodu s lidskými rysy.³⁹ Křesťanský filosof Augustin, v díle *De nuptias et concupiscentia*, v 5. století odsuzuje i vdané ženy, které se snaží redukovat množství těhotenství a dětí a tituluje je poběhlicemi, protože užívají látky, které zamezují těhotenství, případně ničí plod v děloze.⁴⁰ Tomáš Akvinský ve 13. století neodmítá interrupce a problematiku řeší v tzv. teorii o animaci lidského plodu, přičemž přejal teorii „oduševnění“ z antiky. Při prosazování tohoto postoje sehrála rovněž kromě křesťanské ideologie úlohu i rizikovost interrupčních zákroků, především kvůli nízké úrovni medicíny tehdejší doby.⁴¹

Dle historické demografky Aleny Šubrtové regulaci porodnosti v předstatistickém období není možné přesně podchytit, protože chybí prameny, ze kterých lze čerpat. Můžeme ji však zkoumat z demografického hlediska, tzn. jak mohla regulace porodnosti ovlivnit přechod od starého demografického režimu k novému demografickému režimu, dále z právního hlediska, v souvislosti s trestem, ze zdravotního hlediska a z hlediska etického. Dle Šubrtové je stále otázkou, zda skutečně existovala pro toto období něčím regulovaná plodnost. Novodobý postoj římskokatolické církve k abortům má samozřejmě své kořeny v minulosti. Po celý středověk byla církev rozhodující autoritou ve věcech manželských a s tím související populační reprodukce.⁴²

Šubrtová podává rozsáhlý výklad regulace porodnosti v předstatistickém období, který zde shrnuji. Lidé se nežádoucím otěhotnění bránili ve všech historických obdobích jak mohli. Kontracepce a postoj k ní prošel svým vývojem. Aborty byly v zásadě náhradou za neúčinnou nebo neexistující antikoncepci, posledním východiskem z nouze, což vlastně

³⁸ PETR, 2019

³⁹ Tamtéž

⁴⁰ AUGUSTINUS, *De nuptias et concupiscentia*. Citované dle DWORKIN 2004, s. 114

⁴¹ Cit. dle DRGONEC, Ján. Právo na život. In: CVIKOVÁ, Jana a Jana JURÁŇOVÁ, eds. *Možnosť voľby : aspekty práv a zodpovednosti*. Bratislava: ASPEKT, 2001, s. 31 – 38. ISBN 80-85549-25-5., s. 33

⁴² ŠUBRTOVÁ, Alena. Kontracepce, aborty a infanticida v pramenech k předstatistickému období. *Historická demografie*. 1991, roč. 15, č. 9 – 46. ISSN 0323-0937. Dostupné z: http://www.eu.avcr.cz/export/sites/eu/.content/files/historicka-demografie/HD_15_1991.pdf.

přetrvalo do současnosti. Autorka ve své práci popisuje „vývoj názorů na kontracepci a aborty od nejstarších dob, kam sahají první písemné památky.“⁴³ Nepřímým demografickým důkazem o existenci kontracepce jsou dle Šubrtové meziprodni intervaly, frekvence nemanželských porodů a množství deliktů v oblastech populační reprodukce. Na delších meziprodních intervalech měly zásluhu kontraceptivní praktiky, aborty, ale i infanticida. Zároveň je však nutné vzít v potaz i zdravotní důvody žen, které trpěly zánětlivými onemocněními, těžce pracující a podvyživené a také venkovské ženy, které zase trpěly amenorrhoeou. Ženy rovněž bývaly odloučeny od mužů v době války. Prodlužovaná laktace také oddalovala další těhotenství.⁴⁴

V předkřesťanském období předpokládáme infanticidu i aborty pomocí rostlinných i mechanických praktik. Oficiální přijetí křesťanství na našem území se stalo zlomovým bodem, od prvních písemných památek až do konce feudální společnosti byly nalezeny zákazy abortů, antikoncepčních praktik a infanticidy. Vzhledem k tomu, že jsou tyto zákazy často opakovány jak v písemných zmínkách, tak v kázáních, stávají se dokladem toho, že byly běžnou tehdejší praxí.⁴⁵ Šubrtová uvádí, že „nejstarší souvislá právní památka z doby christianizace – Břetislavova hvězdenská statuta z roku 1039“⁴⁶ opakují nutnost monogamie, zákaz „umělého vyhánění plodů,“⁴⁷ což je považováno za jeden z nejhorších zločinů. Tyto hříchy byly již vyjádřeny „v prvním civilním zákoníku Konstantina pro Moravu.“⁴⁸ Zákaz smilstva se rozšiřuje na zákaz pohlavního styku, který nevede k oplodnění. Světská a církevní instituce tak klade neustálý tlak na „morální kodex středověkého člověka.“⁴⁹ Prostřednictvím církevních pokynů je řízeno chování obyvatelstva, včetně reprodukčního.⁵⁰

Panovník a šlechta měli své zájmy na početně silném obyvatelstvu, proto se přísně řešila ochrana plodu. To zároveň svědčí o důležitosti, která byla připisována reprodukci. Do konce pozdního feudalismu tak nacházíme církevní odsuzování abortů a infanticidy, „včetně napomáhání k nim, se zájmem světské moci na soudním postihu osob, jež se o to pokusily.“⁵¹ Některé přímé důkazy abortů je možné nalézt ve smolných knihách,

⁴³ Tamtéž, s. 11

⁴⁴ Tamtéž, s. 10 -11

⁴⁵ Tamtéž, s. 11 - 12

⁴⁶ Tamtéž, s. 12

⁴⁷ Tamtéž, s. 12

⁴⁸ Tamtéž, s. 12

⁴⁹ Tamtéž, s. 12

⁵⁰ Tamtéž, s. 12

⁵¹ Tamtéž, s. 13

městských knihách a kronikách.⁵² V souvislosti s potraty se vyskytují i obvinění z čarodějnictví, jako „delikty namířené proti životu a zdraví.“⁵³ Pomocí kouzel bylo možné ovlivnit i otěhotnění. Bula Summis desiderantes Innocence VIII. z roku 1484 dokládá, že je možné prostřednictvím čar a kouzel způsobit předčasný porod, zbavit ženy a muže schopnosti plnit manželské povinnosti a zabránit jim počínat děti. Bula se stala podkladem pro rozpoutání honu na čarodějnice.⁵⁴ Tato kouzla se trestala zahrabáním nebo upálením žen zaživa, či stětím nebo upálením mužů. Na našem území se tzv. obcování s ďáblem zlehčovalo a tresty byly mírnější.⁵⁵ Právní normy jako takové však dle Šubrtové nic nevyovídaly o praxi, přičemž na každém panství byly tresty rozličné.⁵⁶

Církevní právo postavilo potrat, tedy zabití plodu na úroveň zabití člověka, protože odporuje příkazu z Biblického desatera. Abortiva, ať se jednalo o nápoje z bylin nebo vyvolání potratu mechanickou cestou, bez ohledu na to, zda byl potrat dokonán, byla odsouzena jako vražda. Přesné složení abortiv však nebylo nikde uvedeno, přestože tyto byliny byly známy ze spisů starověkých – řeckých, římských a arabských autorů.⁵⁷ Podle Šubrtové, která vychází z Tomáše Akvinského (13. století), se antikoncepce stává ohrožením pro zárodek života a v podstatě tím i pro veškeré následující lidské generace.⁵⁸ Jan Hus si uvědomoval používání antikoncepčních praktik a neschvaloval je. Byl však mírnější v problematice potratů, kdy vykládal, že před 45. dnem od početí ještě nenabyl plod tvaru a duše, proto se zde ještě nejedná o vraždu. Ostatní kazatelé husitské doby prohlašují potrat, či bránění těhotenství, za hřích.⁵⁹

Ani reformace nepřinesla nový pohled na otázku plození, kterou vedla křesťanská morálka. Kalvín přísně odsuzuje přerušovanou soulož jako kontracepci, Luther prohlašuje, že jediným účelem sňatku je neomezené plození dětí.⁶⁰ Jednota bratrská čerpá z Kalvína a snaží se úzkostlivě dodržovat normy v populačním myšlení.⁶¹ Přesto Jednota bratrská dokázala mateřskou roli ženy pozvednout, dítě zařadit do rodiny jako rovnoprávného člena a pomohla rozvinout vychovatelskou péči ještě před Komenským. Zároveň zdůrazňovala důležitost pohlavní čistoty před sňatkem, přesto však pomohla dětem, které byly počaty

⁵² Tamtéž, s. 11

⁵³ Tamtéž, s. 14

⁵⁴ Tamtéž, s. 14

⁵⁵ Tamtéž, s. 15

⁵⁶ Tamtéž, s. 14

⁵⁷ Tamtéž, s. 15

⁵⁸ Tamtéž, s. 15

⁵⁹ Tamtéž, s. 17

⁶⁰ Tamtéž, s. 18

⁶¹ Tamtéž, s. 19

ještě před sňatkem, od naprosté společenské degradace a osudu dětí nemanželských, a to dohledem nad „hříšníky“ a jejich závazáním se ke sňatku.⁶²

Zákaz umělého potratu a antikoncepce je vydán až v roce 1588 papežem Sixtem V. pod trestem exkomunikace. Jeho nástupce, Řehoř IX. roku 1590 tento zákaz ruší s odůvodněním, že potrat embrya, které nemá lidské rysy, není vražda.⁶³

Šubrtová uvádí, že v teologických výkladech, ať katolických, či nekatolických, v předbělohorské homiletice, se díky vlivu renesance a humanismu objevuje „zájem o člověka,“ nejvíce však v postilách luterských. Nekatolická produkce zdůrazňuje důležitost vzdělávání dětí bez rozdílu stavu, rady, jak udržovat děti zdravé. Opuštění rodiny rodičem znamenalo „narušení a poškození nejdůležitější společenské jednotky jako nejhodnějšího prostředí ke zdárné výchově dětí.“⁶⁴ Je brán zřetel na zdraví ženy a rozlišení čistoty tělesné a duševní. Katolíci si dále udržují „fatalistický pohled na život jako přípravu na věčnou blaženost na nebesích.“⁶⁵ Komenského pojetí výchovy a péče o děti, jeho názory na rodinu, manželský a sexuální život jsou pokračováním etiky bratrských představ.⁶⁶

Pobělohorská homiletika, ve službách protireformace se odvrací od názorů husitských a reformačních a mizí tendence osvěty a výchovy. Reprodukce je ponechávána na „boží vůli,“ vzdělávání není důležité a pro ženy dokonce škodlivé. Vrcholí „společenská degradace padlých svobodných dívek a nemanželských dětí,“⁶⁷ zdůrazňuje se patriarchální rodinný řád a přísná poslušnost potomstva. Kazání varují před dalšími sňatky vdov a vdovců a před tělesnými pokušeními. Šubrtová tuto dobu charakterizuje tak, že „v nové síle propukají protiženské invektivy.“⁶⁸ Nemanželské matky jsou chápány jako smilnice, kurvy a vražedkyně.⁶⁹ Četnost těchto témat v kázáních, která se vyskytují až do poloviny 18. století, jsou dle Šubrtové opět dokladem toho, „že přese všechna napomínání k příkladnému životu, se každodenní život odvíjel na hranici mezi etickou normou a dobově chápanou kriminalitou.“⁷⁰ Vyvarovat se nechtěnému těhotenství je možné pouze úplnou abstinencí od raného mládí, kázání zdůrazňují zákaz incestu a předmanželské ztráty

⁶² Tamtéž, s. 20

⁶³ PETR, 2019

⁶⁴ ŠUBRTOVÁ, 1991, s. 21

⁶⁵ Tamtéž, s. 20 – 21

⁶⁶ Tamtéž, s. 22

⁶⁷ Tamtéž, s. 22

⁶⁸ Tamtéž, s. 22

⁶⁹ Tamtéž, s. 22 – 23

⁷⁰ Tamtéž, s. 22

panenství a panictví. „Tělesná krása je opět zavrhována jako nástroj ďáblova pokušení.“⁷¹ Odstranění „plodů hříchu“ není možné vykoupit ani dalším příkladným životem. Kázání se přibližují hororovým prvkům při líčení „pekelných muk,“ což velmi působí na nevzdělané obyvatelstvo.⁷² Písemné doklady a kázání však stvrzují, že v době předbělohorské, i pobělohorské byl běžný předmanželský pohlavní styk a jako kontracepční praktika se používal přerušovaný pohlavní styk.⁷³

Roku 1758 má „obavy o duše embryí,“⁷⁴ které mohou zemřít ještě v děloze a nejsou pokřtěná, teolog Francesco Cangiamila,⁷⁵ proto vstříkuje těhotným ženám injekci svččenou vodu, což následně způsobilo mnoho potratů. Tímto se snažil zachránit duše nenarozených dětí.⁷⁶ Papež Pius IX. roku 1869 obnovuje exkomunikaci za uměle vyvolaný potrat s odůvodněním, že není možné přesně určit, kdy začíná lidský život, a proto je nutné chránit ho již od početí. Zároveň připouští, že plod nemá duši.⁷⁷

Šubrtová popisuje, jak lékařská literatura od počátku 16. století podléhala cenzuře, stejně jako literatura církevní a vyhýbala se popisům bylin způsobujících potraty a popisům kontraceptivních metod. Tato kontrola byla samozřejmě nejvíce zřetelná již po Tridentském koncilu (1545), proto knihy, které obsahovaly tyto údaje, byly dány na seznam zakázaných knih. Vědomosti o abortivech a kontracepci se tak předávaly ústní cestou z generace na generaci, z matky na dceru.⁷⁸ Rozvoj gynekologie a porodnictví, oborů důležitých pro reprodukci, byl tedy z teologických důvodů výrazně pozdržen.⁷⁹

Lékařská literatura se pokoušela o definici potratu. Bylo důležité rozlišit, od jaké doby se považuje potrat za homicidium (vraždu). Matouš Filomateus Dačický ve staročeské tělovědě z roku 1574 uvádí hranici 45 dnů od početí, po nichž je zárodek oduševněn a oživen. Ode dne početí do 18. dne je zárodek semenem, od 18. dne do 45. dne je plodem a od 45. dne je nemluvnětem. Od druhé poloviny 18. století rozlišuje světová lékařská literatura potrat podle délky těhotenství, přičemž o abortus se jedná od třetího do sedmého

⁷¹ Tamtéž, s. 23

⁷² Tamtéž, s. 24

⁷³ Tamtéž, s. 25

⁷⁴ PETR, 2019

⁷⁵ CANGIAMILA, Francesco Emmanuele a Johann Franz Xaver CRÄTZ. *SACRA EMBRYOLOGIA SIVE DE OFFICIO SACERDOTUM, MEDICORUM ET ALIORUM CIRCA AETERNAM PARVULORUM IN UTERO EXISTENTIIUM SALUTEM LIBRI QUATUOR*. Editio prima in Germania. Monachii: sumptibus Joan. Franc. Xaverii Crätz, Bibliop. Acad., 1764, [48], 580, 58. Cit. dle PETR, 2019.

⁷⁶ PETR, 2019

⁷⁷ Tamtéž

⁷⁸ ŠUBRTOVÁ, 1991, s. 27

⁷⁹ Tamtéž, s. 28

měsíce těhotenství.⁸⁰ Pražský universitní profesor J. F. Löw z Ersfeldu v první čtvrtině 18. století odlišuje porod zralého plodu od porodu plodu nezralého, který není schopný samostatného života. Hranici stanovuje na sedmi lunárních měsících. Potratem je podle něho třeba nazývat pouze vypuzení plodu nepřírozenou cestou, tzn. násilně. Odlišuje tedy potrat spontánní od potratu uměle vyvolaného. Navíc zdůrazňuje nebezpečí potratu pro zdraví matky a problematické vyhlídky plodu do života, který uměle vyvolaný potrat přežil. Tímto názorem se ztotožňuje s pozdějšími osvícenskými lékaři konce 18. století.⁸¹

Z výzkumu Šubrtové vyplývá, že ve smolných knihách, čili výslechových knihách útrpného práva, nalezneme přímé důkazy kriminálních deliktů – abortů a infanticidy. Zaznamenána je jen část případů, a to z nižších sociálních vrstev. Předpokládá se, že u svobodného měšťanstva a šlechty byla četnost potratů mnohem vyšší, avšak lépe utajovaná.⁸² Nejčastějšími způsoby vyvolání potratu bylo „zvedání těžkých břemen, napařování v horké vodě, tlačení na břicho, skákání z výšky a pití nápojů, které vyvolaly krvácení.“⁸³ Pokusy o potrat vyšly většinou najevo proto, že „lék“ byl podaný pozdě a došlo k porodu již vyvinutého plodu anebo byl příliš silný a tímto byl vyzrazen pokus o zabití. Potratu a zatajování těhotenství se dopouštěly mladé ženy, především děvečky zneužitě pánem domu, jeho synem nebo sloužícími. V jejich osudech se tak dle Šubrtové otiskuje obraz doby, ubohé a politováníhodné postavení nejnižších sociálních vrstev.⁸⁴

Tresty byly velmi kruté, v některých oblastech již za pokus o potrat byly ženy zaživa zahrabávány do země a probodnuty kulem, jinde jim byl „pouze“ vypálen cejch na tvář a byly vyhnány z panství, což i tak znemožňovalo jejich další život.⁸⁵ Vždy však byla trestána žena, nikoli její milenec. Výjimkou bylo, pokud se u muže prokázalo zabití novorozence, ovšem i tak se braly ohledy na jeho společenské postavení.⁸⁶ Jelikož je v písemných pramenech tato problematika „smrtného hříchu“ velmi často opakována, vypovídá o tom, že byly tyto církevní zákazy velmi často porušovány, ať už se jedná o kontracepci v podobě přerušovaného pohlavního styku, tak abortus a infanticidu.⁸⁷

⁸⁰ Tamtéž, s. 29 - 30

⁸¹ Tamtéž, s. 30 - 31

⁸² Tamtéž, s. 32

⁸³ Tamtéž, s. 33

⁸⁴ Tamtéž, s. 34 - 35

⁸⁵ Tamtéž, s. 34

⁸⁶ Tamtéž, s. 37

⁸⁷ Tamtéž, s. 38

Tresty se dle Šubrtové trochu zmírňují v pozdním feudalismu, nemizí však ani vlivem populacionismu koncem 18. století.⁸⁸ Populacionismus je směr, který podporuje rychlý přírůstek obyvatelstva, protože růst obyvatelstva je prvním a základním předpokladem blaha a moci státu.⁸⁹ Česká historička Daniela Tinková tvrdí, že v této době se zájem státu přenáší i na obyčejné jedince, kteří přispívají k blahobytu nejen svou kvantitou, ale i kvalitou.⁹⁰ Osvícenští fyziokraté 18. století vyzdvihují populaci jako základní pilíř síly státu. Se vzrůstající populací roste i zemědělství, protože se po jeho produktech zvyšuje poptávka. Populace se stává producentem práce a zároveň jejím konzumentem, a tímto udržuje ceny potravin. Zvyšuje tak poptávku po zboží a přispívá ke kumulaci bohatství vlastnických vrstev.⁹¹ Až stát osvícenského absolutismu v druhé polovině 18. století začíná budovat nalezince a útulky pro svobodné matky, aby zabránil potratům, vraždám novorozenců a sebevraždám matek.⁹²

V průběhu 18. a dlouhého 19. století se v souvislosti se vznikem nové vědy zaměřuje pozornost i na tělo ženy. Podle Mileny Lenderové, Daniely Tinkové a Vladana Hanulíka, kteří tyto proměny zkoumali, se tak ženské tělo stává „předmětem státního a vědeckého zájmu,“ čili problémem biopolitiky a předmětem péče, dohledu a vědeckého studia ve specializovaných institucích, tzn. v porodnictví a gynekologii „jako subjekt i objekt regulovaného a regulovatelného mateřství.“⁹³ Zájem o ženské tělo spočívá v politicko-ekonomických zájmech, které charakterizuje populacionistická politika a je součástí „moderního výkonu moci, kterou Michel Foucault označil biomocí či biopolitikou.“⁹⁴ V této době dochází ke změnám demografického režimu, k přechodu ze starého demografického režimu, pro nějž je charakteristická vysoká natalita a mortalita, k novému demografickému režimu, který se vyznačuje nízkou natalitou a nízkou mortalitou.⁹⁵ „Biopolitika se stala nezbytným prvkem rozvoje kapitalismu, protože kapitalismus mohl být zajištěn jen za cenu kontrolovaného zařazení těla do aparátu produkce...“⁹⁶ Předmětem

⁸⁸ Tamtéž, s. 14

⁸⁹ PAVLÍK, Zdeněk. Populacionismus. In Zdeněk R. NEŠPOR, ed. *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2017. [cit. 2023-02-03] ISBN 978-80-7330-308-2. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Populacionismus>

⁹⁰ TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát: zrození porodnice v osvícenské Evropě*. Praha: Argo, 2010. Každodenní život. ISBN 9788025702239, s. 33

⁹¹ Tamtéž, s. 31

⁹² LENDEROVÁ, Milena, Daniela TINKOVÁ a Vladan HANULÍK. *Tělo mezi medicínou a disciplínou: proměny lékařského obrazu a ideálu lidského těla a tělesnosti v dlouhém 19. století*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2014. Česká historie. ISBN 978-80-7422-313-6., s. 39

⁹³ Tamtéž, s. 127

⁹⁴ TINKOVÁ, 2010, s. 128

⁹⁵ LENDEROVÁ a kolektiv, 2014, s. 128

⁹⁶ Tamtéž, s. 128

studia vědců a lékařů je tedy populace. Biomoc je chápána jako mechanismy, které zajišťují řád, ekonomický růst, zdraví populace a její udržování. Tímto ochraňuje pracovní sílu.⁹⁷

V průběhu druhé poloviny 18. století vznikají veřejné porodnice, ke kterým si zprvu hledají rodičky dlouhou cestu. Porodnická klinika je místem „vědění o ženském těle,“⁹⁸ poněvadž poskytuje „dosud téměř nedostupná a vzácná ženská těla ke studiu medikům a jejich profesorům.“⁹⁹ Služby probíhají pro rodičky diskrétně, anonymně. Těhotné ženy a rodičky platí za službu svou prací na údržbě kliniky a poskytují pomoc dalším rodičkám, případně vykonávají funkci kojné pro odložené děti a sirotky. Nejdůležitější je ovšem poskytování vlastního těla pro vědu a výzkum medikům a porodním bábám. Většinou se jednalo o svobodné ženy, které se kvůli svému těhotenství, jako neprovdané, dostaly na okraj společnosti a byly považovány za „padlé.“ Předpokládalo se, že těmto ženám, které již přišly o svou poctivost, není možné způsobit žádnou morální újmu. Jejich tělo se tak stalo předmětem pozorování a výzkumu.¹⁰⁰ Porodnice zpočátku neměly valnou pověst kvůli přítomnosti „padlých žen,“ šíření infekce a vysoké úmrtnosti rodiček a novorozenců, přičemž k této pověsti ještě přispívala „hrůza ze zviditelňování vlastního těla před cizími osobami.“¹⁰¹

Habsburská monarchie v době josefínských reforem měla velký zájem o modernizaci a tak zřizovala moderní porodnice ve Vídni, v Brně a v Praze. Příkladem může být pražská porodnice u sv. Apolináře, která začala fungovat v roce 1790 nebo porodnice v nemocničním komplexu na Karlově.¹⁰² Porodnická klinika v druhé polovině 18. století poskytuje jak sociální péči, která zajišťuje zdravotní služby rodičkám a jejich dětem, tak sociální kontrolu jako prevenci potratů a infanticidy, zároveň slouží jako centrum vzdělávání a vědy. Mrtvá těla se stávala zdrojem výzkumu lékařské fakulty Karlo-Ferdinandovy Univerzity. Porodnická klinika byla rozdělena na kliniku pro výuku mediků a na kliniku pro výuku porodních babiček. Postupně jsou položeny základy gynekologie.¹⁰³

Rozvoj vědy a výzkumu v porodnictví nebyl jednoduchý. Bylo nutné zbavit porodnice stigma hanebnosti, čehož se dosahovalo mnoha způsoby, např. drobnými

⁹⁷ TINKOVÁ, 2010, s. 29 - 30

⁹⁸ LENDEROVÁ a kolektiv, 2014, s. 133

⁹⁹ Tamtéž, s. 133

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 133

¹⁰¹ Tamtéž, s. 135

¹⁰² Tamtéž, s. 136

¹⁰³ Tamtéž, s. 138 - 139

platbami za to, že se ženy v různých stádiích těhotenství nechají vyšetřit a porodí na klinice, vstupem vedlejšího vchodu, kam mohly přijít rodící svobodné ženy v anonymitě, či veřejným oznámením, že je porodnická klinika určená i pro vdané, chudé ženy. Chudé, těhotné ženy si tak vyšetřením a porodem v porodnici mohly ještě finančně přilepšit. (O bohatší vdané ženy pečoval soukromý lékař, či porodník.) V souvislosti se zakládáním porodnic a výuky mediků se také veřejnost zbavuje obav „z mužského porodnictví.“ Do té doby asistovaly u porodů porodní báby a jen v krajních případech, kdy byl ohrožen život rodičky či dítěte, byl přivolán k rodící ženě chirurg.¹⁰⁴ Do porodnice si však vdané, těhotné ženy našly cestu až po první světové válce.¹⁰⁵

Jak jsem již uvedla, dle Horské pro předstatistické období není možné spolehlivě určit počet interrupcí, můžeme se o množství domnívat pouze na základě tzv. meziporodních intervalů. Podle modelu anglického historického demografa E. A. Wrigleye je u evropských žen rodičích mezi dvacátým a třicátým rokem normální meziporodní interval 16,5 až 31,5 měsíců.¹⁰⁶ Historičtí demografové tudíž pátrali po příčině delších meziporodních intervalů. V katolických matrikách z 18. století bylo někdy možné nalézt záznam o potratu, s velkou pravděpodobností nemanželských dětí. V šlechtických rodinách se běžně rodily mimomanželské děti, jejich porody se ovšem daly skrývat. V nižších vrstvách společnosti byly vyvolávané potraty praktikovány jako jedna z antikoncepčních metod.¹⁰⁷ Historicko-demografické analýzy ukázaly, že například u francouzské populace byla omezována manželská plodnost už od poloviny 18. století, přičemž po Velké francouzské revoluci roku 1789 se omezovala prostřednictvím antikoncepčních metod.¹⁰⁸ Koncem 19. století proběhla „jedna z největších pařížských potratářských afér,“¹⁰⁹ o níž se psalo v tisku, kdy rozsah a metody byly považovány v Paříži za sofistikovanější, než v Praze. V průběhu 19. století se objevuje tzv. plánované rodičovství. U chudých rodin z nižších sociálních vrstev, které již měly několik dětí, se nikdo nepohoršoval nad tím, že ženy vyhledávaly pomoc andělíčkářek. To však neplatilo pro ženy z vyšších vrstev, interrupce byla stále kriminálním činem.¹¹⁰ *Národní listy*, vydávané na našem území, z přelomu 19. a 20. století, se věnovaly soudním procesům

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 140

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 142

¹⁰⁶ HORSKÁ, Pavla. Umělé přerušování těhotenství pohledem historické demografie. *Historická demografie*. 2003, roč. 27, s. 225 - 242. ISSN 0323-0937., s. 225 - 226

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 227 - 230

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 231

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 231

¹¹⁰ Tamtéž, s. 233

tzv. andělíčkaření. V „ženském tisku“ z počátku 20. století je odsuzováno provádění interrupcí jako „vražda nezrozených.“¹¹¹

Po roce 1870 se na našem území, v Praze a v dalších průmyslově vyspělých oblastech habsburské monarchie, objevuje fenomén plánovaného rodičovství poklesem manželské plodnosti. Na přelomu 19. a 20. století prostupuje do zemědělských krajín a oblastí, kde je silně zastoupeno křesťanství. Koncem 2. světové války se plodnost mírně zvyšuje, avšak nepřesahuje 2,1 narozeného dítěte na ženu.¹¹²

V socialistickém Československu stát regulací interrupcí ovlivňoval práva žen, určoval, kdo se smí a nesmí narodit, kdo se může a nemůže stát rodičem. Socioložka Radka Dudová ve svém článku „Interrupce v socialistickém Československu z foucaultovské perspektivy“¹¹³ analyzovala tuto problematiku prostřednictvím teorie biomoci a konceptu *gouvernementality* Michaela Foucaulta. „Lidé jsou vtělené bytosti, nejen aktéři se svými postoji a hodnotami. K tělům se vážou různé kulturní významy, těla jsou kontrolována, regulována a reprodukována.“¹¹⁴ Foucault dle Dudové přišel s konceptem, který vysvětluje mechanismus ovládnutí v moderních společnostech a to tzv. disciplinací těl, kdy je neustálou kontrolou prostřednictvím disciplinární moci ovlivňováno tělo a čas jedince. Biomocí je rovněž kontrolována a regulována lidská sexualita, kdy je např. buď podporována porodnost, či naopak redukována u určitých skupin obyvatelstva. Může se taktéž jednat o redukci či vymýcení dědičných nemocí a vrozených vad, což nabírá eugenické rysy. Ženské tělo a reprodukce byla jedním z nástrojů mocenské politiky. Je nutno však podotknout, že většina společností historicky využívala této kontroly. Infanticida a potrat se postupem doby přesunuly z náboženského diskursu do diskursu vědeckého a lékařského, kde se právě stávají nástrojem Foucaultovy biomoci, jejímž názorným příkladem je komunistické Československo. „Ženy taky byly v diskursu konstruovány jako nezodpovědná stvoření, která by se mohla rozhodovat sobecky a nezodpovědně a která potřebují ochranu státních činitelů...“¹¹⁵ Možnost interrupcí v Československu tedy nevyhází z aktivit feministického hnutí, ale ze zájmů mocenské politiky. Feministické hnutí bylo v socialismu odsunuto do pozadí, s odůvodněním, že ho

¹¹¹ Tamtéž, s. 232

¹¹² HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. Knižnice Dějin a současnosti. ISBN 80-7106-380-0., s. 46

¹¹³ DUDOVÁ, Radka. Interrupce v socialistickém Československu z foucaultovské perspektivy. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 2009, roč. 10, č. 1, s. 25-36. ISSN 1213-0028.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 26

¹¹⁵ Tamtéž, s. 29

není potřeba, protože ženy zde mají rovnocenné společenské postavení jako muži. Socialistická matka tak zvládala tvořit rodinu, reprodukovat se a zároveň prostřednictvím zaměstnání budovala stát.¹¹⁶ V SSSR byl v té době znemožňován přístup k moderní antikoncepci, protože byla vymožeností kapitalistického, západního světa. Interrupce navíc tvořily vysoké příjmy do státní kasy. Tento postoj byl v určité míře praktikován i v ČSSR.¹¹⁷ První uzákonění interrupcí v Československu proběhlo v roce 1957 a bylo argumentováno zdravotními důvody, kdy se dostávají pod zdravotnická zařízení a kde mohou být kontrolovány. Zde jsou zároveň omezovány kvůli zdravotním rizikům a tak nemohou být pouze na žádost žen, ale podléhají schvalování interrupčních komisí. Druhý zákon v roce 1986 interrupce uvolnil se zdůvodněním, že interrupce v rané fázi, tzv. miniinterrupce, nenesou tak velká zdravotní rizika, a proto je nutné urychlit tento proces. Na lékařích pak zůstalo, aby definovali, co je a není zdraví nebezpečné. Tímto způsobem se governmentální propojuje s „diskursem vědění/moci“¹¹⁸ Pro cíle biomoci byly používány zdravotní argumenty. Neřešilo se pouze, zda bude či nebude povolena interrupce, ale šlo i o „definování správné, zdravé matky (věk 18 – 35 let; ne méně než dvě děti, ovšem nikoli více, než pět; úplná rodina, dostatečné materiální zázemí...) a zároveň definování správného, zdravého dítěte (absence jakýchkoli dědičných chorob, včetně těch méně vážných, dostačující socio-ekonomické podmínky rodiny).“¹¹⁹

Dle historičky Pavly Horské měla „moderní rodina“ sedmdesátých let 20. století snahu mít co nejméně dětí, které se ovšem mají stát „zdokonalenými obrazy rodičů a prarodičů.“¹²⁰ Jedináčkové jsou zbožňováni, avšak zároveň jsou i předmětem tvrdé drezúry.¹²¹ Do roku 1986 legálnímu ukončení nechtěného těhotenství předcházelo v Československu schválení tzv. interrupční komise, tzn., že interrupce do té doby nebyla pojata jako osobní právo ženy. Až po sametové revoluci, v roce 1989, se díky vlivu feministek, otevřela diskuse týkající se interrupcí. Feministky začaly poukazovat na problematiku možnosti interrupcí, která náleží k základním právům ženy, k právu nakládat se svým tělem a rozhodovat o svém těle a životě.¹²²

Pro budoucí prognózy u české populace a postavení ženy v české rodině jsou přejímány demografické a sociologické teorie ze Západu, avšak není zohledněn vliv

¹¹⁶ Tamtéž, s. 34

¹¹⁷ Tamtéž, s. 31 - 32

¹¹⁸ Tamtéž, s. 34

¹¹⁹ Tamtéž, s. 34

¹²⁰ HORSKÁ, 1999, s. 53

¹²¹ Tamtéž, s. 53

¹²² DUDOVA, 2009, s. 33 - 34

východoevropský. Ještě v roce 1999 dle Horské „veřejné mínění v českých zemích například zcela neopustilo názor na společenské povznesení ženy sňatkem.“¹²³ V českém prostoru lze plně evidovat potratovost díky schválení „potratového“ zákona z roku 1957. Od roku 1975 do roku 1999 bylo 40 % ze všech těhotenství ukončeno potratem, přičemž není rozlišen potrat umělý a spontánní. Až v roce 2000 se potratovost v ČR snížila na 34,25 %, přičemž v roce 1989 skončilo potratem téměř 50 % těhotenství.¹²⁴

2.5 ČR a USA v současnosti

V České republice nyní platí zákon České národní rady o umělém přerušení těhotenství,¹²⁵ který je platný od 1. ledna 1987. Interrupce jsou legální do 12. týdne těhotenství. Žena je povinna podat písemnou žádost svému gynekologovi. Uměle ukončit těhotenství je možné i po 12. týdnu těhotenství ze zdravotních důvodů, pokud je ohrožen život nebo zdraví ženy, případně pokud by se jednalo o vadný vývoj plodu, či by byl ohrožen zdravý vývoj plodu. Za umělé přerušení těhotenství se platí poplatek.¹²⁶ V případě umělého ukončení těhotenství ze zdravotních důvodů je zpravidla hrazeno zdravotní pojišťovnou. U dívek do 16 let je potřeba souhlasu zákonného zástupce.¹²⁷

V USA je situace složitější. Postupně dochází v jednotlivých státech k zákazu interrupcí, i proto zde vnímám naléhavost této problematiky. Politika USA totiž výrazně s odstupem času ovlivňuje Evropu. Americký nejvyšší soud zrušil 24. 6. 2022 právo na interrupci, které platilo od roku 1973 od precedenčního verdiktu Roe versus Wade. Právo na interrupci tímto není úplně zakázáno, ale rozhodnutí se ponechává na jednotlivých státech, přičemž některé státy v posledních letech podmínky zpřísňují. Nejchudší ženy nejvíce doplatí na tento verdikt, poněvadž si nebudou moci dovolit cestovat kvůli umělému ukončení těhotenství do jiného státu. Prezident Biden se vyjádřil, že se tímto USA dostávají o 150 let zpět, bývalý prezident Obama obvinil soud, že tímto rozhodnutím útočí na základní svobody Američanek. Někteří světoví politici uvedli ve své odpovědi, že právo na interrupci patří k základním právům ženy. Organizace na ochranu

¹²³ HORSKÁ, 1999, s. 27

¹²⁴ HORSKÁ, 2003, s. 235 - 236

¹²⁵ ČESKO. Zákon č. 66/1986 ze dne 1. ledna 1987., § 1 odst. 1 zák., Sb. České národní rady o umělém přerušení těhotenství, In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2023 [cit. 20. 2. 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1986-66#p1-1>

¹²⁶ Tamtéž

¹²⁷ MINISTERSTVO VNITRA ČR, 2021. Umělé přerušení těhotenství (interrupce) [online]. In: *Portál veřejné správy* [cit. 2023-04-30]. Dostupné z: <https://portal.gov.cz/rozcestniky/umele-preruseni-tehotenstvi-interrupce-RZC-94>

lidských práv Amnesty International považuje tuto věc za smutný omyl americké historie. Šéf Světové zdravotnické organizace T. A. Ghebreyesus rovněž vyjádřil své zklamání. Ovšem bývalý prezident Trump a Papežská akademie pro život ve Vatikánu verdikt přivítaly. Papežská akademie pro život pokládá toto rozhodnutí za výzvu pro svět, aby se nad otázkou interrupcí opět zamyslel.¹²⁸

Evropskou odpovědí na tento verdikt byl předložený návrh europarlamentem 7. 7. 2022, aby do Listiny základních práv Evropské unie bylo zahrnuto právo na interrupci. Evropský parlament tímto vyzývá členské státy, v nichž jsou platné restriktce, aby dekriminlizovaly interrupce, čímž se dotýká především omezování interrupcí v Polsku a na Maltě. Čeští politici v odpovědi na změnu legislativy v USA uvádí, že výše zmiňovaný zákon se zpříšňovat nechystají.¹²⁹ Pro dokreslení uvádím situaci v posledních měsících u našich sousedů. 28. listopadu 2022 demonstrovaly stovky žen v katolickém Polsku před bydlištěm lídra vládní strany Jaroslawa Kaczyńského proti zákazu interrupcí, nedostupnosti umělého oplodnění, prenatalních vyšetření a zároveň i proti vytváření databáze těhotenství a antikoncepce. Organizátorky protestu uvedly, že tato opatření považují za zavádění státní kontroly nad ženami.¹³⁰

Podle zprávy z 8. dubna 2023 chce současný prezident Biden bojovat za právo žen na interrupci. V současnosti jsou ve čtrnácti státech USA interrupce nepřístupné, či zakázané, šestnáct států má zvláštní zákony ohledně pilulek vyvolávající potrat.¹³¹

¹²⁸ Nejvyšší soud zrušil právo na potrat, podle Bidena jde o tragický omyl, 2022. *České noviny* [online]. Praha: Česká tisková kancelář, 24. 6. 2022 [cit. 2023-04-30]. Dostupné z: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/americky-nejvyssi-soud-zrusil-pravo-na-potrat-dane-verdiktem-z-roku-1973/2224086>

¹²⁹ Europoslanci žádají rozšíření unijní listiny o právo na potrat. *Deník N: Minuta N* [online]. Praha: N Media, 7. 7. 2022 [cit. 2023-04-30]. Dostupné z: <https://denikn.cz/minuta/915618/>

¹³⁰ Polky demonstrovaly před domem Kaczyńského, ten ale nebyl doma, 2022. *České noviny* [online]. Praha: Česká tisková kancelář, 28. 11. 2022 [cit. 2023-04-30]. Dostupné z: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/polky-demonstrovaly-pred-domem-kaczynskeho-ten-ale-nebyl-doma/2291618>

¹³¹ Úder proti potratům. Soudce v USA zakázal pilulku, Biden chce za právo žen bojovat, 2023. *Zprávy aktuálně* [online]. Praha: Česká tisková kancelář, 8. 4. 2023 [cit. 2023-04-30]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/potratova-pilulka-v-ohrozeni-soudce-ji-zakazal-biden-chce-za/r~444756e6d5d111edbe29ac1f6b220ee8/>

3 ARGUMENTACE ZA PŘÍPUSTNOST INTERRUPCIÍ

V této části své práci se zabývám různými způsoby argumentace za přípustnost interrupcí, které formulovali různé autorky a autoři od sedmdesátých let 20. století po léta devadesátá. Nejdřív se zaměřuji na filosofickou diskuzi, která předcházela rozhodnutí Nejvyššího ústavního soudu USA v případě Roe vs. Wade (1973) a která je primárně ukotvená v liberálním myšlení. Jádrem liberální argumentace pro možnost volby je obrana soukromých práv, především práva na vlastnictví, které souvisí s osobností, přičemž zahrnuje tělo a soukromá vlastnická práva. V roce 1973 na základě tohoto práva rozhodl výše zmiňovaný Nejvyšší soud Spojených států amerických v kauze Roe versus Wade. Interrupce se tak stala soukromým rozhodnutím těhotné ženy.¹³²

V další části se zabývám perspektivou feministických autorek druhé vlny feminismu, které zejména díky podnětům tehdejšího socialistického feminismu proměňují způsob argumentace. Detaily této argumentace jsou popsány dále.

3.1 Argumentace za možnost volby v morálně-filosofické tradici

Morální postoj k interrupci je možné definovat jako jednání, kdy žena dobrovolně ukončí těhotenství nebo je ženě dovoleno ukončit těhotenství, zatímco právní postoj je vymezení tohoto jednání.¹³³ Ve veřejné diskusi v USA dlouhodobě dominují ve vztahu k přípustnosti interrupcí dva postoje. Pro-life postoj připodobňuje interrupci k vraždě, pro-choice postoj zase rozvádí rozhodnutí v kauze Roe versus Wade (1973), které ale bylo v roce 2022 zvráceno. Pro diskuzi o interrupcích jsou zásadní proto, že se tyto argumenty také přelévají do debat v dalších státech – a to jak prostřednictvím akademické literatury, zejména ale politickými cestami. Tyto dva postoje jsou v přísném rozporu, ovšem podle filosofické kritičky tohoto rámování diskuze Margaret Olive Little¹³⁴ mají dva klíčové rysy společné. Prvním rysem je, že oba postoje souhlasí s tím, že zákonná úprava interrupcí se musí vypořádat s otázkou, jestli je plod osobou. Nesouhlasí v tom, zda se dá plod kvalifikovat jako osoba, souhlasí však s tím, co by následovalo, kdyby byl osobou. Osoby mají základní právo na život a interrupce by byla způsobem jednání, které porušuje toto

¹³² PORTER, Elisabeth. Abortion Ethics: Rights and Responsibilities. *Hypatia*. 1994, vol. 9, no. 3, pp. 66–87. ISSN 1527-2001. doi:10.1111/j.1527-2001.1994.tb00450, s. 76

¹³³ WARREN, Mary Anne. On the Moral and Legal Status of Abortion. *The Monist*. 1973, vol. 57, no. 1, 1973, pp. 43–61. ISSN 0026-9662. <https://doi.org/10.5840/monist197357133>, s. 44.

¹³⁴ LITTLE, Margaret Olivia. Abortion, Intimacy, and the Duty to Gestate. *Ethical Theory and Moral Practice*. 1999, vol. 2, no. 3, pp. 295–312. ISSN 1572-8447. <https://doi.org/10.1023/A:1009955129773>

právo. Pokud by plod byl osobou, pro obě strany je zřejmé, že by byla interrupce nezákonná. Druhým rysem diskuze o interrupcích podle Little je, že si nikdo nevšímá základní skutečnosti a tou je, že se těhotenství děje v něčím těle a že rozhodování o reprodukci v souvislosti s interrupcí je rozhodnutím, zda plod bude žít uvnitř dělohy těhotné ženy.¹³⁵

3.1.1 Diskuze o pojmu osoby

Feministická filosofka Jennifer Saul ve svém představení filosofické diskuze o interrupcích píše, že i doposud se většina filosofické literatury dotýká postavení plodu, tedy toho, zda má, či nemá mít právo na život. Standardním argumentem proti interrupcím je, že je špatné zabít něco, co je lidské a naživu. Z tohoto důvodu jsou pak interrupce nepřijatelné.¹³⁶ Důležité je, jak uchopíme, co je lidství. Na to lze nahlížet dvěma odlišnými způsoby. Jeden význam lidství se vztahuje ke všem jsoucům, které jsou biologicky *homo sapiens*. Další význam lidství se vztahuje k těm, které považujeme za členy lidské a morální komunity a z tohoto důvodu mají právo na život, které jsme morálně zavázáni respektovat.¹³⁷

Toto rozlišení mezi různými chápáními lidství je pro filosofickou argumentaci za přípustnost interrupcí důležité. Jak uvádí Saul, jedinec s mrtvým mozkiem je stále biologicky člověk, ale mnoho z nás si myslí, že je přijatelné odpojit jej od přístrojů, které ho udržují při životě. Zygota, která vznikla splynutím vajíčka a spermie, předtím, než se uhnízdí v děložní sliznici, je biologicky lidská. Jedním ze způsobů antikoncepce je však pilulka, která brání uhnízdění zygoty v děložní sliznici. Nicméně, morální pochybnosti ohledně pilulky nejsou takové, jako pochybnosti o interrupci. Většina z nás nepovažuje všechna jsoucná, která jsou biologicky lidská, za členy lidské společnosti. Tato problematika je navíc sporná pro ty obhájce, kteří si přejí chápat biologické lidství jako postačující podmínku pro členství v lidské společnosti. Saul argumentuje, že lidské rakovinné buňky jsou biologicky lidské, ale zajisté nepovažujeme tyto buňky za členy lidské společnosti a zejména určitě nepovažujeme za špatné, když je zabijeme.¹³⁸

¹³⁵ Tamtéž, s. 297.

¹³⁶ SAUL, Jennifer Mather. *Feminism: Issues & Arguments*. Oxford University Press, 2003. ISBN 978-0199249473, s. 112 – 114.

¹³⁷ Tamtéž, s. 112 - 114

¹³⁸ Tamtéž, s. 112 - 114

Na morální význam pojmu lidství, v němž vymezujeme, kdo patří do morálního společenství a kdo ne, odkazujeme pomocí pojmu osoby. Otázka, zda je plod členem morálního společenství, se pak stává otázkou, je-li plod osobou. Filosofická argumentace předkládá různá kritéria osoby. Jak shrnuje Saul, autorem jednoho z nejznámějších kritérií je Michael Tooley, který tvrdí, že definice osoby si vyžaduje sebeuvědomění. Sebeuvědomění totiž garantuje vlastní pojetí „já“ osoby. Takováto lidská bytost je pak přetrvávajícím subjektem zkušeností, dalších psychických stavů a přesvědčení, že samo „já“ je ono jsoucno. Plodu dle Tooleyho takovéto sebeuvědomění chybí, a chybí taky právě narozenému dítěti. Pokud přijmeme Tooleyho kritérium osoby, potom plod nemá právo na život, avšak právo na život nemá dokonce ani novorozenec. Z Tooleyho argumentace tedy vyplývá, že interrupce je přípustná, stejně tak jako je přípustná velmi raná infanticida. Dle Saul, která rekapituluje argumentaci za interrupce, je tento závěr šokující a pro mnoho obhájců a obhájkyní legálních interrupcí nevídaný. Saul ale dodává, že přípustnost infanticidy ovšem neznamená doporučovat ji.¹³⁹

3.1.2 Právo na vlastní tělo těhotné ženy

Podle morální filosofky Marry Warren, která se zapojila na počátku sedmdesátých let do diskuze o morální přípustnosti interrupcí (a jejíž argumentaci vysvětluji v další podkapitole), pojednání o tom, jestli je plod osobou vyvolaly rozpaky na obou stranách diskuze, tedy na straně za možnost volby ženy (pro-choice) a na straně za bezpodmínečné právo na život plodu (pro-life). Dle Warren je problematické to, že jak zastánci pro-choice, tak zastánci pro-life, se zabývají pouze otázkou, zda je interrupce, čili zničení plodu, nevhodné, avšak nezabývají se otázkou práv další osoby, které se interrupce týká, to znamená práv těhotné ženy. Podle postoje pro-life je plod lidskou bytostí s právem na život, tudíž interrupce není správná, snad kromě výjimky, kdy je nutná pro záchranu života ženy. Warren ale uvádí, že diskuzi je nutné přerámovat. Tedy, přestože uznáme, že plod má právo na život, interrupce může být stejně tak morálně přijatelná – a to z důvodu, že právo ženy ukončit nechtěné těhotenství může převažovat nad právem plodu na život. Tento argument je ale pro-life stranou přehlížen.¹⁴⁰

Autorem klasické formulace pro-life strany diskuze je John Noonan, který se také zabývá tím, jak určíme „lidskost“ bytosti v případě interrupce. Noonanův postoj je vlastně

¹³⁹ Tamtéž, s. 112 - 114

¹⁴⁰ WARREN, 1973, s. 45 - 46

oficiálním prohlášením katolíků: Není správné zabít člověka, a to ani i když je tak slabý, že nemůže rozvinout svůj potenciál. Proto není morálně správné zničit ani embryo. Noonan své tvrzení zakládá na teologickém kritériu lidskosti. To znamená, že kdokoliv je počat lidskou bytostí, je člověkem. Ačkoliv Noonan argumentuje pro přiměřenost použití tohoto kritéria, nikdy nezpochybnuje předpoklad, že interrupce není správná přesně ze stejného důvodu jako je morálně nepřípustná vražda.¹⁴¹

Proti Noonanově pozici argumentuje morální filosofka Judith Jarvis Thomson. Ona sama nesouhlasí s tím, že by plod byl člověkem od momentu početí. Dle autorky je jen stěží možné určit, kdy přesně se plod stává člověkem. Vývoj plodu přirovnává k vývoji ze žaludu, z něhož vzniká dub. Plod není od samého početí člověkem stejně tak, jako nemůžeme říci, že dubem je žalud. Dubem se stane až po určitých vývojových fázích stejně tak, jako člověk. Thomson uvádí, že mnoho zástanců morální přípustnosti a legalizace interrupcí argumentuje, že plod je po početí kusem tkáně, která se stává člověkem až po narození. Oproti tomu obhájcí práva na život argumentují tím, že má každý právo na život, jak plod, tak matka. Ale právo plodu na život je větší, než právo matky rozhodovat o svém těle a životě.¹⁴²

Dle Thomson zastánci zákazu interrupcí ve většině případů nedělají výjimku ani v případě znásilnění, či těhotenství, které ohrožuje život matky. Jak tedy na problematiku nahlížet, když je plod člověk, matka je člověk a oba mají právo na život? Nejznámějším argumentem zastánců pro-life je, že interrupce rovnou zabije dítě, zatímco nicnedělání nechá matku zemřít. Zabití dítěte by znamenalo usmrcení nevinného, dítě nespáchalo žádný zločin, jeho záměrem není přece matku zabít. Pokud tedy zabijeme dítě, je to vražda, a proto jsou interrupce nepřípustné. Nelze zde však hovořit v pravém smyslu o vraždě, když si matka interrupcí zachrání život. Církevní argumentací zákazu interrupcí je, že dítě v lůně matky má právo na život, který je dán od Boha, a proto nemůže mařit jeho život člověk, společnost, věda, lékařský, či eugenický účel, žádná jiná moc nebo morální důvod.¹⁴³

Pokud se, dle Thomson, žena obrátí na třetí stranu s žádostí o interrupci, většinou se argumentuje tím, co třetí strana smí a nesmí udělat. Od toho, co rozhodne třetí strana

¹⁴¹ NOONAN, John. Deciding Who Is Human. *Natural Law Forum*. 1968, vol. 13, no. 134. Citováno dle WARREN, 1973, s. 46

¹⁴² THOMSONOVÁ, Judith Jarvis. Obrana interrupcií. In: FOOTOVÁ, Philippa, Judith Jarvis THOMSONOVÁ, L. W. SUMMER, Warren QUINN, Ronald DWORKIN, a János KIS. *Právo ženy?: Študie o problematike interrupcií*. Bratislava: Kalligram, 2004, s. 22 – 43. ISBN 80-7149-612-X, s. 23

¹⁴³ Tamtéž, s. 26 - 27

se teprve odvodí, co může udělat matka. Tímto se však odmítá matce onen status člověka, který se tak citlivě připisuje plodu. Thomson zdůrazňuje, že u ženy by se nemělo zapomínat, že je nejen hostitelkou dítěte, ale zároveň je i ona člověkem.¹⁴⁴ Autorka tvrdí: „(...) ak človek vôbec má na niečo dôvodné, prednostné právo, tak je to dôvodné, prednostné právo na vlastné telo.“¹⁴⁵ Právě žena by měla mít možnost rozhodnout, co se děje jejímu tělu a co se děje uvnitř jejího těla. Thomson neargumentuje, že lidé nemají právo na život, tvrdí ale, „že právo na život nezabezpečuje právo dostať na používanie telo iného človeka ani právo ďalej ho používať – ani v prípade, že to zachráni život človeka.“¹⁴⁶ Nikdo by neměl mít právo používat naše tělo, pokud mu k tomu nedáme souhlas. Thomson tedy tvrdí, že je třeba rozlišovat mezi právem na život a právem na užívání těla, přičemž toto druhé právo má jen osoba, které patří tělo. Plod tedy nemá nezpochybnitelné právo na užívání těla těhotné ženy.¹⁴⁷

3.1.3 Práva skutečných osob převažují nad právy osob potenciálních

Z celkového představení postojů k morální přípustnosti interrupcí v kapitole, která se zabývá filosofickou argumentací, je zřejmé, jak zásadní byl pro rozvoj diskuze právě průlomový text Judith Jarvis Thomson, jemuž jsem věnovala předchozí podkapitolu. V ní jsem se nevěnovala všem jeho detailům, ty představuji postupně jak v této podkapitole, kde na postoj Thomson navazuje Mary Ann Warren a pak také v další podkapitole, kde argumenty Thomson rozvíjí zase Margaret Olivia Little.

Mary Ann Warren se domnívá, že není možné uspokojivě bránit právo ženy na interrupci bez toho, aniž bychom tvrdili, že plod není lidská bytost v morálním významu. Podle Warren je na základě dobře zdůvodněných intuicí možné argumentovat, že „plod není osobou, není tedy druhem jsoucna, kterému můžeme připsat plná morální práva.“¹⁴⁸ Problémem zastánců postoje pro-choice totiž je, že se nijak nevyrovnávají s tradiční argumentací zastánců pro-life, tedy s tím, že plod je lidskou bytostí a interrupce je pak vraždou. Místo toho zastánci práva ženy na interrupci poukazují na vedlejší důsledky protiinterrupčního zákona, čímž jsou zdravotní rizika, či případná smrt, ke kterým vedou nelegální interrupce. Protiinterrupční zákon přináší újmu především

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 28

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 30

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 32

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 31

¹⁴⁸ WARREN, 1973, s. 43

chudým ženám. Dále také upírání práva možnosti volby zbavuje ženu kontroly nad vlastním tělem. Warren tvrdí, že ač mají restriktce interrupcí tragické vedlejší důsledky, samy o sobě neukazují, že by byly neoprávněné. Odvolání na kontrolu nad svým tělem, které je obecně formulováno jako vlastnické právo, je dle Warren slabým argumentem k tomu, aby byly interrupce povoleny. Autorka podává příklad: Pouhé vlastnictví nám nedává právo zabít nevinného člověka, kterého nalezneme na našem pozemku. Podle Warren není jasné ani to, že bychom měly nějaké morální právo vypudit nevinného člověka z našeho pozemku, pokud víme, že tímto jednáním způsobíme jeho smrt. Warren tedy předběžně uzavírá, že je nepatřičné chápat tělo ženy jako její osobní vlastnictví. Dle Warren jsou totiž osoba a to, co vlastní, dvě různé věci, avšak osoba a její tělo jsou totéž. Je totiž zvláštní považovat zlomenou nohu za zničení majetku, spíše jde o zranění někoho. „Je tedy pravděpodobně chybné argumentovat, že právo na interrupci vychází z práva na soukromé vlastnictví,“ uzavírá Warren.¹⁴⁹

Mary Ann Warren oceňuje argumentaci Judith Jarvis Thomson. Thomson tvrdí, že i když bude zdůvodněné stanovisko zastánců pro-life, že plod je lidskou bytostí se stejným právem na život, jako má jakákoliv jiná lidská bytost, stále můžeme dokázat, že přinejmenším v jednom nebo i více případech nemá žena žádný morální závazek neukončit nechtěné těhotenství. Dle Warren je argument Thomson hodný prozkoumání, protože nám umožní ustavit morální přípustnost interrupcí bez toho, aniž bychom se zaplétali do problematiky, co definuje jsoucno, aby bylo považováno za člověka a tím mu byla uznána plná morální práva. Určení morálních práv plodu je pouze prvním krokem, abychom mohli rozhodnout, co je morální postoj k interrupci. Druhým krokem je najít řešení, jaká práva má plod a jaká práva má nechtěně těhotná žena. Pokud prozkoumáme druhý krok, podle Warren zjistíme, že „žena má právo na interrupci bez ohledu na práva plodu.“¹⁵⁰

Mary Ann Warren proto dále rozebírá příklad houslisty, který uvádí ve svém stěžejním článku Thomson: Jste uneseni a připojeni na krevní oběh houslisty, který je nemocný. Musíte být připojeni po dobu devíti měsíců a prostřednictvím funkce vašich jater ho udržujete při životě. Nikdo jiný ho nemůže zachránit, protože jen vy máte ten správný typ krve. Po celou dobu bude v bezvědomí a vy s ním musíte zůstat celou dobu v posteli, ale po devíti měsících může být odpojen a zdrav, ovšem za předpokladu, že vy budete

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 44

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 47

spolupracovat. Zastánci postoje pro-life by vám řekli, že jste povinni zůstat v posteli s houslistou, protože houslista je člověk, a proto má právo na život. Bylo by tedy vraždou odpojit ho od vás a nechat ho umřít. Warren vysvětluje, že argument Thomson je založen na chytré, avšak nesprávné analogii. Dle Thomson je absurdní domnívat se, že odmítnutí houslisty by bylo vraždou. Jeho právo na život vám neukládá žádnou povinnost udělat cokoli, abychom ho udrželi naživu a už vůbec to nikoho neospravedlňuje, aby nás nutil k tomuto jednání. Zákon, který by požadoval, abychom zůstali s houslistou, by byl nespravedlivým zákonem. Není funkcí zákona nutit člověka přinášet velkou oběť kvůli lidem, ke kterým nemáme žádnou povinnost. Thomson uzavírá, že nechtěně těhotná žena, která byla například znásilněna, by neměla mít žádnou povinnost přinášet oběť pro záchranu zárodku a má právo odmítnout těhotenství.¹⁵¹

Warren shledává za nedostatečné to, že Thomson se zabývá především případem znásilnění. Co žena, která by v sedmém měsíci těhotenství požadovala interrupci, aby nemusela odkládat výlet? Warren se domnívá, že interrupce v takovém případě by byla nemorální. Klíčovým rozdílem mezi těhotenstvím v důsledku znásilnění a běžným nechtěným těhotenstvím je, že v běžném případě nemůžeme tvrdit, že žena není za toto těhotenství zodpovědná. Naopak, v případě těhotenství, které je důsledkem znásilnění, za něj žena zodpovědná není.¹⁵²

Warren nesouhlasí s analogií houslisty dle Thomson, protože podle ní není dost přesvědčivým důkazem. Chce místo toho argumentovat za tvrzení, že „plod není osobou a proto nemá plné právo na život.“¹⁵³ Abychom našli uspokojivé řešení morálního problému interrupcí, musíme se zeptat, jak definovat morální společenství, to znamená, skupinu bytostí s plnými a rovnými právy. Morální společenství se dle Warren skládá z osob, spíše než ze všech lidských bytostí. Dle Warren je osoba, resp. lidství v morálním smyslu určeno těmito znaky: vědomí a schopnost pociťovat bolest; logické uvažování (ve smyslu schopnosti řešit komplexní problémy); činnost pocházející z vnitřní motivace; schopnost komunikovat o nekonečném množství témat; přítomnost sebepojetí a sebeuvědomění, a to jak individuálního, tak skupinového (Warren mluví konkrétně o sebepojetí ve smyslu rasové příslušnosti).¹⁵⁴ Pro to, aby byl někdo osobou, nestačí být člověkem na základě genetiky, musí splňovat výše uvedená kritéria. Dle Warren některé

¹⁵¹ Tamtéž, s. 46 - 52

¹⁵² Tamtéž, s. 46 - 52

¹⁵³ Tamtéž, s. 54

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 55

lidské bytosti nejsou osobami a existují také osoby, které nejsou lidskými bytostmi. Například muž nebo žena, kteří přišli trvale o vědomí, ale zůstávají naživu, jsou lidskými bytostmi, ale již nejsou dle definice Warren osobami.¹⁵⁵

Uvedená kritéria pro vymezení toho, kdo je osobou, pak Warren aplikuje na plod, jeho vývoj a jeho právo na život. Dle ní „plod je lidskou bytostí, která ještě není osobou a o němž tedy nemůžeme říci, že má plná morální práva.“¹⁵⁶ Kojenec, kterému je několik měsíců, si není plně vědomý sám sebe, nemůže rozumově uvažovat a komunikovat o nekonečném množství témat, ani nevyvíjí aktivitu na základě vnitřní motivace. Proto „plod, dokonce i plně vyvinutý, je významně méně osobou, než je průměrný dospělý savec, či průměrná ryba.“¹⁵⁷ Jestliže je tedy právo plodu na život založeno na podobnosti s osobou, potom nemůžeme tvrdit, že má více práv, než například paví očko, říká Warren. Právo plodu na život tedy dle Warren nemůže převážit právo ženy na interrupci v žádném stadiu těhotenství.¹⁵⁸

Častým argumentem proti legalizaci interrupcí, zejména v pozdějších stadiích těhotenství bývá, že naruší úroveň respektu k lidskému životu, což povede k nárůstu neoprávněné eutanazie a dalších zločinů. Dle Warren ale ani plně vyvinutý plod není natolik osobou, aby měl plné právo na život, tudíž žádná zákonná omezení dle stadia těhotenství, v němž by mohla být interrupce provedena, nejsou oprávněná. Zejména plody ve vyšších stadiích těhotenství ale bývají chráněny zákonem, přestože pro toto omezení práva na interrupci neexistuje žádné morální ospravedlnění, jež by vyplývalo z předchozí morálně-filosofické argumentace. Warren ovšem považuje za neslušnou interrupci u ženy ve vyšším stadiu těhotenství, která by ji měla podstoupit jen proto, aby nemusela odložit déletrvající výlet. V tomto případě by neměla být interrupce povolena.¹⁵⁹

Warren dále prozkoumává argument zástanců pozice pro-life, že plod má právo na život, protože je potenciální osobou. Autorka tvrdí, že by samozřejmě potenciální život neměl být zmařen. Přestože má potenciální život právo na život, jeho právo nemůže převážit právo ženy na přístup k interrupci a to proto, že „[p]ráva jakékoliv skutečné osoby stále převažují nad právy potenciální osoby.“¹⁶⁰ Warren toto své tvrzení dokládá vlastní analogií. Představme si vesmírného výzkumníka, který padne do rukou kultury

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 53 - 56

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 53 -56

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 58

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 58

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 57 - 59

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 59

mimozemšťanů, jejichž vědci se rozhodnou stvořit stovky tisíc lidských bytostí tím, že rozloží tělo výzkumníka na buňky, které použijí pro vytvoření plně vyvinutých lidských bytostí s lidským genetickým kódem. Každá z těchto nově vytvořených bytostí bude mít původní schopnosti člověka, dovednosti, znalosti, bude mít individuální sebepojetí a každá bude v „dobré víře“ osobou. Celý proces bude trvat pouze sekundy, přičemž možnost na úspěch bude velice vysoká a vesmírný výzkumník tak bude mít jistotu, že se všemi z těchto „lidí“ bude slušně zacházeno.¹⁶¹

Warren trvá na tom, že i v této situaci bude mít výzkumník právo uniknout a tím zbavit všechny potenciální osoby jejich potenciálního života. Jeho právo na život převáží práva na život všech dohromady, a to navzdory skutečnosti, že jsou všechny geneticky lidské, nevinné a všechny mají pravděpodobnost stát se brzy lidmi. Vesmírný výzkumník by měl mít právo uniknout i tehdy, kdyby mu mimozemšťané nechtěli vzít život, ale pouze jeden rok, či jediný den života. Neměl by povinnost zůstat ani kdyby byl zajat kvůli „lehkovážnosti,“ dokonce ani kdyby se tak stalo úmyslně, přičemž by si byl vědom důsledků. Není morálně povinnen setrvat v zajetí ani chvíli kvůli tomu, aby svolil k potenciálnímu množství lidí. Právo na svobodu jediného člověka zde převažuje nad jakýmkoliv právem na život, i kdyby se jednalo o stovky tisíc potenciálních lidí.¹⁶² Z toho lze dle Warren vyvodit, že práva ženy převažují nad jakýmkoliv právem na život plodu, který může mít díky tomu, že je potenciální osobou.¹⁶³

Ani podobnost plodu s osobou, ani jeho potenciál stát se osobou není důvodem pro tvrzení, že plod má podstatné právo na život. Warren uzavírá: „[p]rávo ženy chránit své zdraví, štěstí, svobodu a život bude vždy převažovat nad právem na život, ať už ho připíšeme jakémukoliv plodu, i vyvinutému. Proto pokud neexistuje závažná společenská potřeba každého možného dítěte, jsou zákony, které omezují právo na přístup k interrupci nebo omezují období, kdy může být interrupce provedena, zcela neoprávněným porušením nejzákladnějších morálních a ústavních práv ženy.“¹⁶⁴

¹⁶¹ Tamtéž, s. 59 - 60

¹⁶² Tamtéž, s. 60

¹⁶³ Tamtéž, s. 59 - 60

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 59 - 61

3.1.4 Těhotenství je intimním vztahem

Ve svém shrnutí diskuzí o interrupcích Saul oceňuje posun argumentace Thomson k perspektivě těhotné ženy. Připomíná ale, že se zásadnějším příspěvkem, který zdůraznil, že těhotenství se děje *uvnitř* těla ženy, přišla morální filosofka Margaret Olivia Little.¹⁶⁵

Dle Little jak postoj pro-life tak postoj pro-choice sdílí úvahu o tom, co je správné jednání, pokud je někdo osobou. Pro-life postoj ale zájmy ženy definuje způsobem, který nemůže čelit nárokům plodu. Zkrátka požadavky skupiny pro-life zapomínají, že součástí těhotenství jsou také ženy. Little ale upozorňuje na to, že postoj pro-life, ale ani pro-choice nebere ohledy na ženu, ať je pro ni nechtěné těhotenství jakýmkoliv utrpením. V případě ženy jednoduše nepovažujeme jakékoliv strádání za dostatečné ospravedlnění pro interrupci. Diskuse o interrupci se chápe jako střet, který si vyžaduje, abychom vyvážili práva, která přísluší plodu a která přísluší ženě. Little upozorňuje na to, že „metafora vyvažování [práv] překrucuje to, jak většina lidí přemýšlí o struktuře argumentu. Když lidé diskutují o údajném právu plodu na život, nedovolávají se ho jako něčeho, co *převažuje* nad základními právy ženy, ale jako něčeho, co *vymezuje hranice* základních práv ženy.“¹⁶⁶

Little připomíná, že je třeba vzít vážně skutečnost, že plod žije v těle jiného člověka: „Aby plod žil, musí *obsadit* jiné tělo, využívat ho a žít s ním v mimořádně intimním, fyzickém vztahu. Předpokládáme-li, že plod je osobou, je pak osobou v *mimořádném* fyzickém spojení s někým – plod je osobou, jejíž krev je okysličována plícemi druhé osoby, osobou, jejíž hormonální aktivita zase ovlivňuje mozek a metabolismus osoby druhé, je také osobou, jejíž růst zvětšuje fyzické hranice osoby druhé.“¹⁶⁷ Dle Little se běžně uvažuje tak, že právo plodu na život omezuje ženino právo na tělesnou autonomii. Autorka ale tuto argumentaci obrací – dle ní bychom totiž mohli dojít k závěru, že „právo osoby na život je ohraničené v bodě, kdy tento život obsazuje a využívá tělo druhé osoby. [Dle běžné logiky] můžeme vyvodit, že právo ženy na tělesnou autonomii končí tehdy, když její rozhodnutí dosáhnou těla plodu. Ale mohli bychom také vyvodit, že právo plodu na život končí tam, kde se spoléhá neoddělitelně na život ženy.“¹⁶⁸

¹⁶⁵ LITTLE, Margaret Olivia. Abortion, Intimacy, and the Duty to Gestate. *Ethical Theory and Moral Practice*. 1999, vol. 2, no. 3, pp. 295–312. ISSN 1572-8447. <https://doi.org/10.1023/A:1009955129773>

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 298. Zvýraznění v originálu.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 299

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 299

Autorka připomíná, že o právu na život plodu musíme diskutovat jako o podmíněném těhotenství: „Pokud nebudeme zdůrazňovat skutečnost, že se těhotenství odehrává uvnitř těla, můžeme o plodech uvažovat nejen jako o osobách, ale jako o osobách *atomisticky umístěných*, fyzicky oddělených a individuálních, jako o souboru určitých práv, které stejně tak náležejí někomu, koho každý den potkáváme na ulici.“¹⁶⁹

Pokud uvažujeme nad interrupcí jako vraždou, výše uvedené úvahy se týkají neoprávněného zásahu do práva na život druhé osoby. Dle Little ale můžeme považovat interrupce za problematické, i když si nebudeme myslet, že „žena, která podstupuje interrupci, poškozujíc tolik právo na život plodu, jako spíše nedodrží jisté pozitivní závazky, které má vůči plodu, a které plynou buď z obecné slušnosti nebo vznikají na základě speciálního mateřského vztahu.“¹⁷⁰ Dle Little se správně položená otázka netýká práva na život plodu, ale toho, zda nebo kdy má vlastně žena povinnost pokračovat v těhotenství. Při kladení a hledání odpovědi na tuto otázku je ale v první řadě potřeba chápat těhotenství jako něco, co je intimní.¹⁷¹

Kromě toho Little také do diskuze zapojuje roli legislativy a státu – nevnímá tedy otázku jako čistě morální, ale také jako politickou. Ptá se: Jakou újmu může stát způsobit ženě, když ji nutí, aby pokračovala v těhotenství? Nejvíce si čteme o zdravotních rizicích, které těhotenství a porod ženě může přinést. Little zdůrazňuje, že vnucené těhotenství se ovšem netýká pouze problematiky biologické a zdravotní, ale i problematiky politické, tedy mocenské, genderové a otázek nespravedlnosti. Přestože jsou tyto společenské otázky – otázky po tom, na jaká omezení žena narazí v případě nemožnosti interrupce v oblasti zaměstnání, prestiže, nebo bezpečnosti – otázkami důležitými, v diskuzi o interrupcích je potřebné zabývat se také specifickým významem těhotenství a mateřství.¹⁷²

Little píše: „Být těhotná znamená *být obývána*. Znamená to *být obsazená*. Znamená to být ve stavu fyzické *intimity*, a to specificky naprosté povahy.“¹⁷³ Plod „obsadil“ tělo, mění a upravuje jeho fyzické hranice. Nařídít pokračování těhotenství je dle Little jednoduše řečeno jako vnutit pokračování tohoto obsazení. Nařídít ženě setrvat v těhotenství je nařízením, kdy musí bez svého souhlasu setrvat ve stavu fyzického spojení. Plod je samozřejmě nevinný, avšak důvodem k nespokojenosti není plod, ale stav

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 299

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 300

¹⁷¹ Tamtéž, s. 300

¹⁷² Tamtéž, s. 301

¹⁷³ Tamtéž, s. 301

těhotenství. Je to jako nutit ženu být okupována fyzickou intimitou. Little se domnívá, že „ať už jsou dobročinné motivy státu ochraňující zájmy plodu jakékoliv, tak postup, který stát používá na ochranu plodu, spočívá v donucení druhých, aby uvnitř sebe nechaly žít jiné jsoucnost.“¹⁷⁴ Dalo by se namítat, že toto chápání nebere v úvahu smysluplnost těhotenství a naplnění, jež přináší. Mnoho žen nezakouší těhotenství jako nějaký „vpád vetřelce“ do svého těla a života, ale jako krásné a milující spojení, které zahrnuje intimitu. Mnoho žen se trápí, pokud nemohou otěhotnět nebo donosit dítě. Little s touto námitkou souhlasí: Ženy, které čekají chtěné dítě, takřkajíc dítě se souhlasem, mohou hovořit o tom, jak krásné těhotenství a intimita jsou. Stejně tak jako může být sexuální styk potěšením, když s ním souhlasíme, ale násilím bez souhlasu, těhotenství může být krásnou zkušeností s naším souhlasem, ale naopak škodlivou bez souhlasu. Nezpochybňujeme smysluplnost chtěného sexu, když protestujeme proti znásilnění. Ale, připomíná Little, skutečnost, že sexuální styk může být krásným a naplňujícím, neznamená, že bychom si měli myslet, že státu přísluší odvést lidi do služeb prostituce.¹⁷⁵

Little tvrdí, že „nařídít těhotenství v rozporu se souhlasem ženy je *samo o sobě* újmou, a to újmou na svobodě,“¹⁷⁶ a to i u zdravotně nekomplikovaných těhotenství. A újmou by také bylo v genderově spravedlivé společnosti, tedy ve společnosti, v níž není těhotenství ukazatelem podřízenosti. V případě znásilnění nebo incestu mnoho lidí souhlasí s interrupcí, avšak méně s ní již souhlasí v případě, kdy je žena zodpovědná za početí. Little překvapuje, jak lehce dochází lidé k závěru, že otázky svobody ženy má smysl klást jen v případě nedobrovolného těhotenství, avšak představa této svobody najednou mizí, když je těhotenství výsledkem dobrovolného styku. Dle Little ale souhlas se sexem neznamená souhlas s otěhotněním. Pokud žena souhlasí s pohlavním stykem a je informována o riziku otěhotnění, znamená to, že souhlasí s pohlavním stykem a jsou jí známa rizika otěhotnění. To ovšem neznamená, že v případě otěhotnění pak žena s pokračováním těhotenství automaticky souhlasí. Dát souhlas muži s pohlavním stykem neznamená dát souhlas plodu obsadit tělo ženy. Jakkoliv radostný, smysluplný a upřímný sex může být, když s ním souhlasíme, tak sex bez souhlasu je újmou a to i tehdy, když nemáme žádná fyzická zranění. Analogicky k tomu Little tvrdí, že vynucovat po ženě pokračování těhotenství je újmou na její svobodě.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 301

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 301 - 302

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 303. Zvýraznění v originálu.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 302 - 303

Dle Little je zároveň důležitou otázkou zda a kdy morální právo na interrupci uplatňovat. Být požádána o pokračování těhotenství znamená být požádána o sdílení těla a dokonce i srdce. Těhotenství znamená zapojení do hluboké míry intimity. Etické problémy, charakteristické pro otázky intimního jednání, byly dle Little většinou v tradiční filosofii ignorovány. V souvislosti s interrupcí potřebujeme přemýšlet o morálním přístupu, který uplatňuje etiku intimity. Morální otázky se spíše formulují jako otázky etiky rodičovství. Výhrady proti legálním interrupcím jsou zakotveny v myšlence, co jsou matky dlužny svým dětem. Dle Little jsou to legitimní otázky a proto musíme pochopit, co dělá člověka rodičem v normativním významu a jaké jsou závazky rodičů. Rodičovství může mít podle autorky rozličné vrstvy: biologickou, zákonnou, zároveň jde také o osobní vztah. K těmto různým vrstvám rodičovství se pojí také různé morální závazky. Little uzavírá, že „rodičovství je žitý, osobní vztah, není pouze zákonným stavem, je to vztah, který v ideálním případě restrukturalizuje psychiku, je žitým emočním propojením a historií sdílených zkušeností.“¹⁷⁸

Little pak chápání rodičovství uplatňuje v porozumění těhotenství: „Těhotenství (...) je intimitou prvního řádu, je mnohem intimnější, než darovat orgán [což bylo srovnání, které dělala Thomson – vložení autorky], je totiž propojením a pokračujícím obsazením.“¹⁷⁹ Zodpovědnost za těhotenství tedy nevzniká automaticky pouze ze skutečnosti biologického vztahu s plodem. Little konstatuje, že „těhotná žena nemá automatickou morální, z její role vyplývající, povinnost donosit plod. To však neznamená, že těhotenství není záležitostí morálky.“¹⁸⁰ Biologický základ propojení s dítětem prostřednictvím dělohy zakládá speciální nárok vnímavosti pro další vztah. „Při posouzení nároku tohoto morálního jednání záleží na souvislostech, podobně jako morální jednání spojené s přijetím toto morální jednání záleží na tom, jaké *místo* – materiální, psychické a emocionální, – máme ve svém životě.“¹⁸¹ Stejně, jako se ženy odlišují ve svém pojetí plodu, odlišují se i chápáním vztahu, v němž jsou s plodem. Některé ženy od začátku těhotenství cítí, že vztah s plodem, který v nich roste, je určitý a osobní. Považují se za matky, poněvadž se jedná o jejich dítě. Zaměření jejich psychiky se přesouvá na blahobyt plodu, který je neddělitelně spojený s jejich vlastním blahobytem a je pro ně nemyslitelné nebýt těhotná. Pro další ženy zase význam vztahu roste postupně a jen takto

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 306

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 309

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 309

¹⁸¹ Tamtéž, s. 309

se stává vztahem nejosobnějším. Těhotenství pro ně začíná pouhým vztahem biologickým, ale den ode dne jejich rozhodnutí, která vyžadují blahobyt druhého (tím, co žena jí, jak spí) narůstají a ona sama se shledává v osobním vztahu s plodem. Pro jiné ženy tento vztah nikdy není mateřstvím, vnímají se pouze v biologickém vztahu s rostoucím, lidským organismem.¹⁸²

Little se domnívá, že etika vztahu k plodu zahrnuje více než jen morální očekávání, které pramení ze vztahu již existujícího. Zahrnuje také úvahy, kdy bychom měli do vztahu vstoupit nebo mu být vstřícní. Pro morální posuzování interrupcí je důležité, že bychom si dle Little ale měli nechat otevřenou možnost rozvoje osobního vztahu k plodu. Dle autorky nemáme žádnou odpovědnost tento vztah poskytovat, dokud do něho nevstoupíme a tímto momentem vstupu do vztahu je využívání a obsazení našeho těla. Plod si nárokuje svým biologickým spojením vnímavost ke vztahu nejsilnějšímu, avšak dokud tento vztah neexistuje, nemá žádný nárok na intimitu, která je zahrnuta v tělesném těhotenství.¹⁸³

Little uzavírá, že jedním z nejběžnějších důvodů, kdy žena vyhledává interrupci, je skutečnost, že nemá ve svém životě prostor pro to, aby se mohla stát matkou. Zároveň si je ovšem vědoma toho, že když bude pokračovat v těhotenství, nebude schopna vzdát se dítěte (např. adopcí). Žena může odmítnout vstoupit do tohoto vztahu, a to prostě proto, že proměňuje povahu její psychiky takovým způsobem, že ho pak již nebude moci opustit. Žena tedy může mít morálně přiměřené důvody odmítnout vztah, který by nebyl přiměřený, aby odmítla oběť, která se v tomto vztahu legitimně očekává.¹⁸⁴

3.1.5 Shrnutí morálně-filosofické argumentace za možnost volby

Liberální principy si nárokují reprodukční práva pro ženy na základě předpokladu sebeurčení ženy a její autonomie. Jestliže ženy mohou na trhu práce soutěžit s muži a jednat jako občanky, potom jim nejprve musí být umožněna moc nad vlastní plodností. Toto právo zároveň obhájí jasné rozšíření základních liberálních principů, na jejichž základě jsou jedinci oprávněni nakládat se svým tělem tak, jak chtějí a žít život

¹⁸² Tamtéž, s. 310

¹⁸³ Tamtéž, s. 312

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 312

bez nutných státních intervencí. Odmítnout dovolit ženě rozhodnout se v záležitosti vlastní reprodukce je tudíž násilím na jejím právu na soukromí a svobodě.¹⁸⁵

Dle liberální teorie mají dospělí občané práva proto, že jsou inteligentní bytosti schopné racionálního rozhodnutí. Plod nemá dostatek těchto kvalit, a proto nemůže mít právo na život. Plod si tedy nemůže opravňovat právo ženy, aby jej nemohla vyloučit ze své dělohy.¹⁸⁶

Z liberální perspektivy se tedy dá vyvodit, že ukončení těhotenství nemá větší morální závažnost, než si nechat ostříhat vlasy a těhotná žena má stejné právo kouřit, pít alkohol nebo užívat legální drogy, jako jakýkoli jiný dospělý. Není žádný důvod, proč by žena neměla zvolit interrupci kvůli „nevhodnému“ sexu, ačkoliv by do takového rozhodnutí neměla být nucena. Tato perspektiva rovněž vítá možnosti reprodukčních technologií a argumentuje, že žena by měla mít svobodu smluvně pronajmout svou dělohu nebo prodat vajíčka tak, jako je možné prodat dům nebo prodat svou práci.¹⁸⁷

Ačkoliv byly liberální principy použity na obhajobu práva ženy na kontrolu nad vlastní reprodukcí, přísní liberálové trvají na právu nezasahování státu do práv jednotlivců. Tato přísná liberální interpretace není slučitelná s požadavkem, že interrupce nebo léčba neplodnosti by měly být poskytovány nebo financovány státem. V USA bylo tedy v roce 1989 Nejvyšším soudem nařízeno, že státy mohou dovolit zákaz použití veřejných financí k interrupcím.¹⁸⁸

Thomson demonstruje přijatelnost interrupcí na příkladu dubu a žaludu, plod není od začátku člověkem, stejně tak jako není žalud dubem. Žalud musí projít určitými vývojovými etapami, aby se z něho stal dub a stejně je to u lidského plodu a člověka, proto jsou interrupce přijatelné. Plod se musí nejprve v člověka vyvinout. Tím, že matce zakazujeme interrupci, odmítáme jí dle Thomson stejný status člověka, který připisujeme plodu. Je potřeba myslet na to, že žena je hostitelkou plodu, ale i člověkem, a proto by se měla ona sama rozhodnout, co se děje uvnitř jejího těla a s jejím tělem. Nikdo nemá právo používat naše tělo, pokud mu k tomu sami nedáme souhlas.

Podle Warren a jejího morálního a zákonného postoje k interrupcím je přehlíženo právo ženy. I když přiznáme právo plodu na život, zapomíná se na právo ženy. Právo ženy

¹⁸⁵ BRYSON, Valerie. *Feminist Debates : Issues of Theory and Political Practice*. New York: Palgrave Macmillan, 1999. ISBN 978-0-333-61340-5., s. 155 - 156

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 155 - 156

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 155

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 156

ukončit nechtěné těhotenství může totiž převažovat nad právem plodu na život. Warren interpretuje a rozvíjí příklad houslisty, který použila pro výklad přijatelnosti interrupce Thomson. Není naší morální povinností udržovat jiného člověka při životě za všech okolností a není funkcí zákona nutit člověka přinášet velkou oběť kvůli druhým lidem. Nicméně pro Warren není analogie s houslistou dost přesvědčivým příkladem a rozvíjí definici morálního společenství, čímž je skupina s plnými a rovnými právy. Plná a morální práva mají osoby. Osobu charakterizuje vědomí, logické uvažování, činnost pocházející z vnitřní motivace, schopnost komunikovat o nekonečném množství témat, přítomnost sebepojetí, sebeuvědomění individuální a kolektivní. Tato kritéria osobnosti plod ani několikaměsíční kojeneček nesplňují. Pokud se tedy právo plodu zakládá na podobnosti s osobou, což je tvrzením zastánců postoje pro-life, argumentem Warren je, že i plně vyvinutý lidský plod je méně osobou, než průměrný dospělý savec nebo průměrná ryba. Právo této hodnoty tedy nemůže nikdy převážit nad právem ženy na interrupci, ať je v jakémkoliv stadiu těhotenství.

Co se týče potenciální osoby, což je dalším tvrzením zastánců postoje pro-life, které se přisuzuje právo na život, podle Warren nemohou žádná práva potenciální osoby převážit práva skutečné osoby. Podobnost plodu s osobou ani potenciál stát se osobou není základem pro tvrzení, že má významné právo na život. Práva ženy chránit si své zdraví, štěstí, svobodu a život budou vždy převažovat. Tímto plně připouští možnost volby interrupce. Zákony, které zakazují interrupce, jsou neoprávněným násilím vůči základním, morálním právům ženy.

Little rozvíjí právo na soukromí, zakotvené v postoji pro-choice. Zdůrazňuje, že si nikdo nevšimá skutečnosti, že se těhotenství odehrává v něčem těle. Toto hledisko nezohledňuje většina argumentací, převážně se zaměřují na problematiku plodu. Obecně se názory postoje pro-life odklání od potřeb ženy, ač může být těhotenství pro ženu velkým utrpením. Plod žije v těle jiného člověka, aby přežil, musí jej *obsadit* a žít s ním v mimořádně intimním fyzickém vztahu. Plod není od tohoto těla oddělený, významně ovlivňuje mateřské tělo. Těhotenství je pak potřeba chápat jako intimitu. Ženy, které čekají chtěné dítě, dítě se souhlasem, mohou hovořit o tom, jak krásné těhotenství a intimita je. Vnucovat ženě těhotenství je nařízením, kdy musí bez svého souhlasu zůstat ve stavu mimořádného intimního, fyzického spojení. Těhotenství je mnohem intimnější, než někomu darovat orgán. Do této intimity by neměl být nikdo nucený. Nechtěné těhotenství

je pak obsazením ženy, těhotenství bez souhlasu je násilím na ženě. Vynucovat po ženě těhotenství je poškozováním její svobody. Interrupce je tudíž přijatelným řešením.

3.1.6 Srovnání morálně-filosofické argumentace za možnost volby

Stěžejními argumenty přijatelnosti interrupcí pro Thomson je tvrzení, že plod se nejprve musí v člověka vyvinout, aby mu mohla být přiznána lidská práva. Nikdo nemá právo používat naše tělo, pokud s tím nesouhlasíme, poněvadž i žena je člověkem.

Podle Warren právo ženy ukončit těhotenství převažuje nad právy plodu a v tomto ohledu se shoduje se s tvrzením Thomson, nikdo tedy nemá právo používat naše tělo, pokud mu k tomu nedáme souhlas. Práva ženy podle Thomson a Warren převažují nad právy plodu, protože je více člověkem, než plod.

Podle Warren není naší morální povinností přinášet kvůli druhým lidem oběti. Podle Warren mají plná a morální práva jen osoby, s tím se shoduje s Thomson. Novorozenec a ani nekolikaměsíční kojeneček kritéria osobnosti nesplňuje. Žádná práva potenciální osoby, tedy nevyvinutého plodu, nemohou převážit nad právy skutečné osoby. Zákaz interrupcí je násilím proti základním a morálním právům ženy.

Little soustřeďuje pozornost na tělo ženy. Těhotenství je pro ni velmi intimním fyzickým vztahem. Do této intimity nemůže být nikdo nucený. Nechtěné těhotenství bez souhlasu je obsazením ženy a tudíž násilím a poškozováním její svobody.

Žena má podle autorek větší práva, protože má vyšší status člověka než plod a zákaz interrupcí považují za omezování, poškozování svobody jednotlivce, násilím proti základním a morálním právům. Autorky morálně-filosofické argumentace se tak shodují v tom, že zakázáním přístupu k interrupcím jsou ženám omezována, porušována a poškozována práva, jejichž prostřednictvím je definována svoboda jednotlivce. Tato argumentace dává základ argumentaci feministické, kterou rozebírám v následující podkapitole.

3.2 Feministická argumentace za možnost volby

V této kapitole se zaměřuji na feministickou argumentaci, která vidí východiska v reprodukční svobodě, přičemž reprodukční svoboda vychází ze svobody jednotlivce. K reprodukční svobodě ovšem dle feministických autorek a autorů vedou nezbytné kroky,

což je proměna genderových vztahů a společenské struktury. Podrobněji o této problematice pojednávám dále.

3.2.1 Plánování rodiny a kvalita života

Filosofická diskuze o interrupcích se dle Howarda Cohena především zaměřuje na otázku, zda je plod osobou, zda má právo na život a řeší morální status plodu, který má určitá práva. Toto uchopení problematiky interrupcí je ale odtrženo od praxe, tedy od konkrétních situací, ve kterých se ženy uvažující o interrupci ocitají a od důvodů, které uvádějí. Cohen tvrdí, že ženy nežadají o interrupci ze zdravotních důvodů, ale zejména z důvodů ekonomických, sociálních a psychických.¹⁸⁹ Důležitost těchto důvodů poukazuje na to, že interrupce souvisí s tím, co Cohen nazývá „kvalita života“. Odkazuje na to, „aké značné obete by ženy museli přinést, keby porodili a vychovali dítě“, resp. „že tieto obete by vážne rozvrátili ich život.“¹⁹⁰

Cohen uvádí, že zodpovědnost v problematice plánování rodiny tedy souvisí rovněž s kvalitou života, což zahrnuje, že bychom měli mít dostatek hmotných prostředků a služeb, měli bychom mít možnost rozvíjet a uplatnit své schopnosti, moci si vytvářet smysluplné a uspokojující vztahy v životě. Všechny tyto aspekty totiž ovlivňují kvalitu života.¹⁹¹ V důsledku ubývajících přírodních zdrojů, přibývajících obyvatelstva a nespravedlivě rozděleného bohatství (hmotných prostředků), se plánování rodiny v souladu s psychickými, ekonomickými a sociálními potřebami těch, kterých se týká, jeví jako projev zodpovědného a racionálního života, což je dle Cohena již samo o sobě projevem morální hodnoty. Plození potomků za všech podmínek bez omezení není projevem morální hodnoty jedince. Princip plánování rodiny zahrnuje právo dítě zplodit, či nezplodit. Ani odpůrci antikoncepce v tomto nevidí problém. Rozhodnout se, zda mít, či nemít děti je právem člověka. Narozené dítě a jeho výchova není jen radostí, ale i starostí a velkým závazkem, jak ekonomickým, tak sociálním na mnoho let do budoucna. Z tohoto důvodu by lidé neměli být nuceni k potomstvu a nemělo by být jejich povinností přivádět dítě na svět za všech okolností.¹⁹²

¹⁸⁹ COHEN, Howard. Interrupcia a kvalita života. In: CVIKOVÁ, Jana a Jana JURÁŇOVÁ, eds. *Možnosť voľby : aspekty práv a zodpovednosti*. Bratislava: ASPEKT, 2001, s. 179 – 189. ISBN 80-85549-25-5, s. 180

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 180

¹⁹¹ Tamtéž, s. 183 - 184

¹⁹² Tamtéž, s. 184 - 185

Dle Cohena problém interrupce nastává až v případě nechtěného těhotenství, které se stává nechtěným v důsledku dalších problémů v životě. Do okamžiku nechtěného těhotenství logicky není nutné tento problém řešit. Dle statistických údajů ženy žádají o interrupci především z psychologických, ekonomických a sociálních důvodů.¹⁹³ Plánování rodiny by se tedy mělo rozšířit i na období po početí dítěte, ve formě možnosti podstoupit interrupci a to do určitého stadia těhotenství. Do té doby si jedinci nemusí být vůbec vědomi zátěže a povinností, které by jim status rodiče přinášel, už jen jednoduše proto, že nebyli nuceni okolnostmi k této sebereflexi. Život s dětmi si bezdětní nedokážou představit, v tomto případě může dojít k uvědomění až po početí dítěte. Do života ženy mohou vstoupit takové okolnosti, jako je např. úmrtí manžela a rozhodnutí mít původně plánovaného potomka se stává pro ni samotnou velkou zátěží. Mohou se přidat další socioekonomické problémy, např. když žena, případně rodina, má již více dětí, dostane se do finančních problémů a narození dalšího dítěte by výrazně zhoršilo kvalitu života celé rodiny.¹⁹⁴ Je přirozené, že se rozhodnutí a uvažování člověka mění, ovšem rozhodovat se pro interrupci není možné donekonečna. Cohen považuje za morálně nesprávné, pokud ženy rozhodnutí pro interrupci neberou vážně.¹⁹⁵

Cohen uvádí, že pro odpůrce interrupcí jsou zdrojem jejich přesvědčení vlastnosti, které má plod jako osoba. Pro stoupence práva na interrupci jsou zase významné vlastnosti plodu, které v této fázi ještě nesplňuje.¹⁹⁶ Pokud postavíme jako předmět zákazu umělého ukončení těhotenství náboženskou víru, argumentací v tomto případě je, že není možné vnutit nám přijmout tvrzení, že je plod osobou a to prakticky ze stejného důvodu, jako nám nikdo nemůže vnutit náboženskou víru.¹⁹⁷ Pro ty, kteří jsou přesvědčení, že plod není osobou, je interrupce stále ještě možností, jak si naplánovat rodinu a zajistit kvalitu života. Je ospravedlnitelná stejnými důvody jako rozhodnutí zůstat bezdětní, při plánování své budoucnosti a případné rodiny, ke kterému můžeme dojít dlouhou dobu před početím.¹⁹⁸

3.2.2 Reprodukční svoboda je problematikou jednotlivce i společnosti

Politoložka Rosalind Pollack-Petchesky uvádí, že na základě výzkumu historických společností se zjistilo, že byla u všech praktikována kontrola porodnosti. Ukončení

¹⁹³ Tamtéž, s. 180

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 186

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 186 - 187

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 188

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 188

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 188

těhotenství bylo univerzálním jevem a není možné vytvořit imaginární společenský systém, v němž by žádná žena nebyla dohnána k interrupci. Pollack-Petchesky zde rozvíjí dvě hlavní myšlenky, které se opakují ve všech historických epochách, kdy se interrupce, kontrola porodnosti, péče o dítě a matku, postavení svobodných matek a nemanželských dětí, staly předmětem politického konfliktu. První myšlenka vychází z biologické podstaty těla ženy, sexuality a reprodukce. Druhá myšlenka je historický a morální argument, zakládající se na postavení ženy ve společnosti, na společensky podmíněných potřebách, které jsou takto vytvářeny. Na základě existující dělby práce totiž těhotenství, péče o potomstvo a výchova dětí nejvíce zatěžuje ženy. Zejména na ně je přenesena zodpovědnost. Právě proto by ženy měly mít možnost rozhodovat se v záležitostech antikoncepce, interrupce a porodu dítěte. Reprodukční svoboda je tedy jak problematika společenská, tak problematika individuální.¹⁹⁹

Pollack-Petchesky tvrdí, že podle liberálních principů přísluší jednotlivci kontrola nad vlastním tělem. „Kontrola nad vlastným telom je základnou súčasťou bytia jednotlivca s jeho potrebami a právami, je to pojem, ktorý je najväčším odkazom liberálnej politickej tradície.“²⁰⁰ Reprodukce ovlivňuje v životě ženy všechno – práci, možnost zapojit se do politického života a života společenského, kreativitu, sexualitu.²⁰¹ Reprodukce je však zdrojem nejen ženského omezení, ale i moci. Dle feministické antropologické literatury jsou kulty plodnosti, rituály poskvrnění, zákazy umělého ukončení těhotenství, pravidla pro zachování panenství znakem strachu a závisti mužů z reprodukčního potenciálu žen.²⁰² Ani jedné moderní společnosti se nepodařilo na delší dobu převzít kontrolu nad reprodukcí, interrupce pouze „zahna[li] do ‚ilegality‘.“²⁰³ Pollack-Petchesky tvrdí, že „reprodukčná situácia ženy nie je nikdy výsledkom len biológie, ale biológie sprostredkovanej sociálnou a kultúrnou organizáciou, (...), je skôr výsledkom toho, že spoločnosť prisudzuje najväčšiu hodnotu v ich živote materstvu.“²⁰⁴

Podle Pollack-Petchesky jsou sociální rozdíly založené na odlišných vztazích k moci a zdrojům, zprostředkovávají kulturní a institucionální uspořádání, v nichž se vyjadřuje biologie, sexualita, reprodukce. Na základní úrovni to jsou genderové rozdíly a dělba práce

¹⁹⁹ POLLACK-PETCHESKY, Rosalind. Reprodukčná sloboda : viac než „právo ženy na voľbu“. In: CVIKOVÁ, Jana a Jana JURÁŇOVÁ, eds. *Možnosť voľby : aspekty práv a zodpovednosti*. Bratislava: ASPEKT, 2001, s. 190 – 215. ISBN 80-85549-25-5, s. 190 - 192

²⁰⁰ Tamtéž, s. 193

²⁰¹ Tamtéž, s. 194

²⁰² Tamtéž, s. 195

²⁰³ Tamtéž, s. 196

²⁰⁴ Tamtéž, s. 196

podle pohlaví, v třídních společnostech však zahrnují i třídní rozdíly. Třídní rozdíly určují přístup ke gynekologickým službám, poradenství, případně nedobrovolné sterilizaci žen, rizikovým antikoncepčním prostředkům, ale i zbytečným hysterektomiím.²⁰⁵ V souvislosti s reprodukční svobodou není až tolik feministickou otázkou právo možnosti volby, jako sociální a materiální podmínky, v nichž se tato volba odehrává. „Právo na volbu znamená velmi málo, keď sú ženy bezmocné.“²⁰⁶

Pollack-Petchesky uvádí, že ženy mohou učinit reprodukční volbu, ovšem tato volba není v podmínkách, které si samy vytvářejí. Reprodukční volbu činí v podmínkách, které nemají samy, jednotlivé ženy, moc možností změnit. Je tedy nutné zaměřit se méně na otázku možnosti volby, ale spíše na proměnu společenských podmínek pro možnost volby, práce a reprodukce. Kontrola porodnosti je spravována lékaři ve spolupráci soukromých a vládních institucí. Prostřednictvím medicíny je tedy zajištěna technická kontrola porodnosti. Tyto instituce jsou finanční a institucionální základnou moci. Komercializace výrobků a služeb na kontrolu porodnosti umožňuje firmám vlivně zasahovat do této problematiky, ať to jsou farmaceutické firmy, nebo zdravotní pojišťovny, které poskytují rozličné metody, ke kterým budou mít ženy přístup, případně rizikovitost léčiv anebo refundovatelnost zdravotními pojišťovnami. „Dopad tejto konjunktúry medicínských, firemných a štátnych záujmov na ‚manažment‘ reprodukcie predurčil voľbu všetkých žien, ale spôsobom, ktorý je zásadne odlišný pre každú triedu a rasu.“²⁰⁷ Je známé, že lékaři poskytují informace a kvalitu služeb na základě třídy a rasy pacientek, například je prokázáno, že v USA byla ve veřejném zdravotnictví zneužívána sterilizace Američanek černé pleti, původních obyvatelk a mexických Američanek,²⁰⁸ zatímco přístup k interrupci u soukromých lékařů mají spíše ženy střední třídy: „...v kapitalistickej spoločnosti je trieda nejsilnejším determinantom materiálnych zdrojov, ktoré umožňujú mať deti a vychovávať ich a považovať to skôr za radosť ako starosť.“²⁰⁹

Podle Pollack-Petchesky v dějinách vztah společnosti k ženám určovalo mateřství a reprodukce. Aby bylo možné překročit nynější společenské reprodukční vztahy, bylo by potřeba zajistit, aby gender nebyl klíčovým faktorem zodpovědnosti, čímž je míněno, že by

²⁰⁵ Tamtéž, s. 202

²⁰⁶ Tamtéž, s. 202

²⁰⁷ Tamtéž, s. 203

²⁰⁸ V České republice a na Slovensku je tento problém známý u romských žen. Viz *Nucené a kruté: Sterilizace a její důsledky pro romské ženy v České republice (1966-2016)* [online]. Budapešť: Evropské centrum pro práva Romů, listopad 2016. ISBN: 978-963-89916-4-5. Dostupné z: http://www.errc.org/uploads/upload_en/file/nucene-a-krute-28-november-2016.pdf.

²⁰⁹ POLLACK-PETCHESKY, 2001, s. 204

se společnost proměnila takovým způsobem, že by muži nesli rovnocennou odpovědnost za péči o rodinu a dítě, jako žena. Tím by se proměnil i základ potřeb a kontrola reprodukce by tak nemusela náležet na prvním místě pouze ženám.²¹⁰

Dle Alison Jaggar²¹¹ je právo žen na interrupci závislé na postavení žen ve společnosti. Až tehdy, kdy by celá veřejnost převzala zodpovědnost za péči o matky a děti, potom by teprve společnost měla mít podíl na posuzování, zda je potřeba konkrétní těhotenství ukončit, či neukončit.²¹² Ovšem zde Pollack-Petchesky nesouhlasí s Jaggar, protože si pravděpodobně těžko dokážeme představit takové společenské podmínky, kdy bychom se měly vzdát kontroly nad vlastním tělem a reprodukcí a přenechat rozhodnutí kdy a s kým budeme mít dítě na komunitě jako celku. Kontrola nad rozhodnutím o reprodukci nesouvisí jen s péčí o matku a dítě, ale současně se sexualitou a tělem jako takovým. „Analýza zdorazňujúca sociálne vzťahy reprodukcie má sklon ignorovať alebo popierať úroveň najbezprostrednejšej skutočnosti žien: to, že tehotenstvo sa odohráva v ich tele.“²¹³

Pollack- Petchesky popisuje strategie, které by měly ustanovit reprodukční svobodu. Ty by měly rozlišovat jak historické, tak politické souvislosti. V USA, v podmínkách tehdejšího rozvinutého kapitalismu, v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století, se snažila politická pravice obnovit patriarchální kontrolu prostřednictvím rodiny, církve a státu. Ženy tak byly nuceny bránit kontrolu nad svým tělem. Reprodukční politika se v tomto případě stala bojem o kontrolu, což je mnohem komplikovanější s přetrvávajícími třídním a rasovými rozdíly. V kapitalistických společnostech představa reprodukční kontroly postrádá význam, pokud ji nebudou provázet změny v péči o zdraví, práci, bydlení. Není tedy potřeba zajišťovat pouze snahy o financování interrupcí, těhotenství, mateřského a rodičovského příspěvku, školek pro děti, nezaměřovat se pouze na právo ženy na volbu, je zároveň velmi důležité usilovat o zapojení do dalších hnutí, které ovlivňují všechny podmínky pro osvobození žen.²¹⁴ „(...) zodpovednosť za deti sa musí prestať spájať s rodom [genderem – vložení autorky].“²¹⁵ Nejdříve je potřeba změnit genderově podmíněné role, aby mohli být aktivními rodiči ženy i muži a zároveň

²¹⁰ Tamtéž, s. 205

²¹¹ JAGGAR, Alison. Abortion and a Woman's Right To Decide. In *Women and Philosophy*. 1976, New York, ed. Carol C. Gould and Marx W. Wartofsky. Capricorn Books, s. 351, 356, 358. Cit. dle POLLACK-PETCHESKY, 2001, s. 205

²¹² POLLACK-PETCHESKY, 2001, s. 205

²¹³ Tamtéž, s. 205 - 206

²¹⁴ Tamtéž, s. 208 - 209

²¹⁵ Tamtéž, s. 210

obě skupiny pracujícími. Tímto přestane být emancipace žen pouze ženskou otázkou, ale bude rovností pro všechny.²¹⁶ Přístup k reprodukčním právům zahrnuje jak možnost interrupce, tak podmínky pro výchovu dětí. Pollack-Petchesky²¹⁷ argumentuje, že interrupce není jen právem jedince (občanskou svobodou) ale právem společenským, v jehož rámci je skutečný přístup k interrupci předpokladem k dobrému životu a sebeurčení ženy, i tehdy, když žena nebude nikdy toto právo potřebovat. Nazývat interrupci společenským právem je ovšem jedna věc, vyžaduje ale také umožnění podmínek, aby tato práva byla uskutečnitelná. Práva musí být uplatňována bez ohledu na barvu pleti, rasu, povolání, status a bohatství. Interrupce jsou jak individuální, tak společenskou záležitostí, reprodukční svoboda je problematikou jednotlivce a společnosti. Je potřeba si uvědomit, že jsme jak jednotlivci, tak součást společnosti.²¹⁸

3.2.3 Rovná práva a práva zvláštní

Elisabeth Porter se zabývá tématem práv, která nejsou rovná pro všechny. Podle ní je totiž důležité, aby práva vycházela z jednotlivých potřeb, přičemž jednotlivá potřeba je i právo těhotné ženy na interrupci. Pokud se bude ústava a zákony tvářit jako genderově neutrální, avšak bude v nich obsažené především mužské tělo, zvláštní genderové odlišnosti potřeb tak budou ignorovány nebo budou diskriminační. Kvůli přetrvávající genderové nerovnosti dochází k nesouladu ve formální rovnosti před zákonem, což způsobuje, že jsou práva některých těhotných žen porušována. Ženy nejsou chápány jako osoby schopné morálních rozhodnutí, což vedlo teoretiky k redefinici rovnosti v legislativě rovných a zvláštních práv. Rovná práva jsou základními právy pro všechny, zatímco zvláštní práva zaručují uplatňování rovných práv v praxi. Zvláštní práva jsou závislá na rozdílech, které jsou mezi jednotlivými lidmi, příkladem mohou být odlišná práva těhotných žen od práv mužů. Například lidé s postižením potřebují zvláštní práva, aby měli rovná práva, čímž je například právo na zaměstnání. Lidé by tedy měli mít možnost uplatňovat rovná práva, kromě výjimečných případů, které si vyžadují práva zvláštní. Feministické pojetí rovnosti musí umět odlišit zvláštní potřeby, aby nedocházelo k ustavení tohoto nesouladu, který vychází z matérie.²¹⁹

²¹⁶ Tamtéž, s. 210

²¹⁷ POLLACK-PETCHESKY. Abortion and Woman's Choice. In *The State, Sexuality, and Reproductive Freedom*, 1986, Cit. dle PORTER, 1994, s. 77 - 78

²¹⁸ PORTER, 1994, s. 77 - 78

²¹⁹ Tamtéž, s. 67 - 68

Porter rozebírá historický slogan „právo ženy na volbu“ a rozšiřuje zde argument Pollack-Petchesky (viz předchozí podkapitola) s tím, že principy ukryté pod tímto heslem jsou nedostatečné a problematické, obchází morální otázky, kdy a za jakých podmínek a za jakým účelem by měly být utvářeny. Potřebujeme práva, která vychází z jednotlivých potřeb, proto některé ženy potřebují zvláštní právo na interrupci. Interrupce je ovšem jedno ze základních reprodukčních práv, které spadají do rámce potřeb, jež můžeme nazvat oblastí reprodukce. Pod tento okruh například spadá sexuální výchova, antikoncepce, prenatální péče, péče o dítě, bydlení a denní údržba domácnosti. Tento slogan zdůrazňuje představu práva individuálního, které není závislé na společenských podmínkách. Nejsou zde však zřetelné skutečné okolnosti, které ovlivňují morální rozhodnutí. Všechny naše volby děláme v kontextu s naší vírou, etnicitou, sociálním postavením a zkušenostmi.²²⁰

Dle autorky Rashmi Lutra²²¹ je v třídních, rasisistických společnostech problematika nucené sterilizace a vysoké dětské a mateřské úmrtnosti součástí sociální reality pracující třídy barevných žen. Abstraktním pojmem je přístup ke službě interrupce, slušné zdravotní péči, péči o děti a přijatelné životní možnosti pro děti. Pro barevné ženy je zde volba být matkou stejně důležitá, jako podstoupit nebo nepodstoupit interrupci. Lutra oceňuje bílé západní feministky, které se postavily proti selektivní interrupci ženských plodů v oblastech, kde je velká poptávka po synech.²²²

Reprodukční práva jsou součástí reprodukční svobody, která stvrzuje rovnost a autonomii. Prostřednictvím ženského těla, sexualitou a reprodukčním potenciálem stvrzují reprodukční práva rovnost, jako rozsah principu tělesné integrity a sebeurčení. Jelikož ženy nejsou pouze zodpovědné za těhotenství, ale obvykle i za péči o děti, musí ony být jediné, kdo nakonec rozhodne o antikoncepci, interrupci a těhotenství, tvrdí Alison M. Jaggar, na kterou Porter odkazuje.²²³ Rovnost pramení z individuálních obecných práv a autonomii ve společensky určených, konkrétních potřebách. Argument Pollack-Petchesky, na který Porter navazuje, zní, že reprodukční svoboda je společenská a individuální v témže okamžiku, je součástí společenského života a stejně tak individuálního těla ženy. K cestě za reprodukční svobodou nám pomůže uvědomění, že

²²⁰ Tamtéž, s. 68 - 69

²²¹ LUTHRA, Rashmi. Toward a conceptualization of choice: Challenges by women at the margins. *Feminist Issues* 13(1), 1993., s. 41-54. Cit. dle PORTER, 1994, s. 69-70

²²² PORTER, 1994, s. 69

²²³ JAGGAR, Alison. Abortion and Woman's Right To Decide. In *Women and Philosophy: Toward a Theory of Liberation*, 1976 ed. Carol C. Gould and Marx W. Wartofsky. New York: G. P. Putnam's Sons. 1976. Cit. dle PORTER, 1994, s. 70-71

jsme jak jednotlivci, ale i součást společnosti. Podle Zillah Eisenstein²²⁴ jsou reprodukční práva právy demokratickými, v prostoru mezi našimi právy a přístupem k těmto právům, mezi určitostí a obecnými lidskými požadavky.²²⁵

Porter dále vysvětluje, že například ohrožení práv barevných, těhotných žen, posunuje právní diskurs směrem k integraci možné rasové odlišnosti, etnicity a třídy. Nejedná se zde pouze o vlastnictví práv jako takových, ale také o přístup k těmto právům. Obecnost právního diskursu je pouze předpokladem, opatřením, že jsou rovná práva zaručena každému a umožňuje jednotlivkyním a jednotlivcům, kteří přístup k těmto právům nemají, vydobýt si své nároky individuálně. Tento princip reprodukční svobody je potřeba uplatnit u všech potenciálních matek. „Reprodukční svoboda je více než individuální práva, je společenským principem.“²²⁶ Mezinárodní lidská práva zdůrazňují práva individuální. Kolektivní práva a individuální práva nejsou totéž. Kolektivní práva chrání kulturní vlastnosti, jazyk, víru, normy, zatímco individuální práva náleží jednotlivcům. Jestliže je právo na rovnost mezi pohlavími součástí reprodukční svobody a není chápáno jako legitimní právo pro všechny ženy, potom pokus vyžadovat kolektivní práva žen pro všechny občanky, je problematický. Práva plodu a práva matky jsou velkým dilematem morálním a právním, proto zde máme soupeřící postoje pro-choice, kdy má žena výhradní právo rozhodnout se, zda ukončí těhotenství a postoj pro-life, právo plodu na život, zakládající se na statusu člověka, který zastává zákonný zákaz interrupce. Právo ženy znamená ohrožení pro plod a naopak právo plodu znamená, že žena nemá žádnou možnost volby. Tato problematika byla v minulosti řešena upřednostněním jednoho práva nad druhým nebo závěrem jako neřešitelná, rozvíjí Porter myšlenky, které odpovídají ženské autonomii a morálnímu významu těhotenství a porodu.²²⁷ V situaci strukturálně nevyvážených mocenských vztahů požadovat po utiskovaných skupinách, aby přinášely oběti, které obnovují útisk, je morálně nepřijatelné. Trvat na tom, že těhotná žena nikdy neuplatní potřebu interrupce, je jako trvat na nemyslitelném principu oběti. Ovšem i když plod nemá okamžité právo obsadit ženu, neznamená to, že žena nenese ani kousek odpovědnosti za plod. Tím je myšleno, že by bylo například nemorální, kdyby žena podstoupila interrupci kvůli únavě nebo kvůli tomu, že plod není požadovaného pohlaví. Etika interrupce tedy musí vzít v úvahu jak komfort plodu, tak respekt k autonomii ženy.

²²⁴ EISENSTEIN, Zillah. Privatizing the state: Reproductive rights, affirmative action, and the problem of democracy. *Frontiers* 12 (1). 1991., s. 98-125. Cit. dle PORTER, 1994, s. 71

²²⁵ PORTER, 1994, s. 71

²²⁶ Tamtéž, s. 72

²²⁷ Tamtéž, s. 72 - 73

Morální osobnost se vynoří až ve vztahu k ostatním, v určitých sociálních kontextech, říká Porter.²²⁸

Problematika interrupce se nachází ve spektru různých otázek, zahrnuje vztahy mezi jedincem, rodinou, státem a společností. Podle Pollack-Petchesky²²⁹ není interrupce soukromou problematikou, ale společenskými vztahy reprodukce, které zdůrazňují historii, konflikty, zastoupení, sociální rozdíly, rozdílný přístup k moci a zdrojům, kulturní interpretaci sexuality a reprodukce, společenské i materiální podmínky, z nichž tato volba vychází. K interrupci musíme přistupovat jiným způsobem v případě těhotné, znásilněné, náctileté dívky a jiným způsobem u zajištěné, dospělé ženy. Právo na soukromí je bez sociálního obsahu prázdné. Tam, kde stát omezuje přístup k interrupci, stvrzuje hodnotu nenarozeného. Pak by měl mít tedy zodpovědnost vůči jedincům, které mají nešťastnou náhodou dítě. Rodinná politika toto ale vždy nezohledňuje.²³⁰

Pro Porter je základním principem feministické etiky interrupce autonomie lidí jako sociálních bytostí. Rozhodnutí, která ovlivňují naše tělo, osobnost, občanství, jsou utvářena naší účastí v sociální komunitě. Pochopit, co znamená být sociální bytostí, znamená porozumět společenským a vztahovým základům morálních bytostí, s nimiž my sami máme vztah. Z úvahy o interrupcích se nám tedy vynořují vztahové kontexty. Ženy se ve většině kultur primárně identifikují ve vztazích. Identita ženy je definována rodinou, partnerem a dětmi. Děloha tak často určuje jejich osud. Ženy, které se tomuto osudu vyhnou, jsou často zatracovány jako sobecké a zkažené. Porter souhlasí s Faye Ginsburg,²³¹ že polarizace otázky interrupcí do postojů pro-life nebo pro-choice má pro běžné ženy na jedné i druhé straně tragické důsledky. Ženy z obou táborů se totiž snaží zlepšit postavení žen, před které je kladena dilema mezi mateřstvím a placenou prací. Polarizace cílů a strategií tak zakrývá společnou představu osvobození žen.²³² Dle Carol Gilligan²³³ ženy, které se rozhodují, zda podstoupit interrupci, přistupují k tomuto rozhodnutí způsobem, jenž ovlivňuje jak je samé, tak ostatní. Přímo se tak zabývají kritickým, morálním problémem ubližování. To předpokládá, že jsou ženy považovány

²²⁸ Tamtéž, s. 74 - 75

²²⁹ POLLACK-PETCHESKY, 2001, s. 202-204

²³⁰ PORTER, 1994, s. 77 - 78

²³¹ GINSBURG, Faye. 1989. Dissonance and harmony: The symbolic function of abortion in activists' life stories. In *Interpreting women's lives: Feminist theory and personal narratives*, ed. Personal Narratives Group. Bloomington: Indiana University Press., s. 79. Cit. dle PORTER, 1994, s. 80 - 81

²³² PORTER, 1994, s. 80 - 81

²³³ GILLIGAN, Carol. *In a different voice: Psychological theory and women's development*, Cambridge: Harvard University Press, 1983. Cit. dle PORTER, 1994, s. 79

a samy se považují za osoby s morální autonomií, schopností dělat rozhodnutí, být odpovědné za své volby, být sociálně zodpovědné, což je ale opakem pouhých bytostí, definovaných vztahově jako dcery, sestry, manželky, matky a babičky.²³⁴

Teoretici a teoretičky postavili argument na dřívějším pohledu na interrupce od Alison Jaggar,²³⁵ která předpokládá dva principy. Prvním je právo na život, které má význam práva na plný lidský život, jímž jsou míněny požadavky na plný vývoj jako člověka; druhý princip tvrdí, že poslední rozhodnutí by mělo zůstat na lidech, kteří jsou jím nejvíce ovlivněni, což je potenciální matka. Jaggar²³⁶ zároveň poukazuje na to, že právo ženy na volbu není definitivní, ale záleží na situaci ženy ve společnosti, kde jsou matky primární pečovatelnkami o děti a kde společnost přebírá zodpovědnost za péči jen zřídka. Interrupce otevírá otázku vzájemné závislosti společenských práv a odpovědnosti. Nikde není vzájemná závislost tak zřetelně vidět, jako v případě těhotenství. V případě těhotenství neexistuje žádný krok, ať již si žena plod ponechá nebo podstoupí interrupci, který by neměl důsledky pro ženu a ostatní.²³⁷

Pokud se podle Porter podíváme na země Západu, velkou roli zde hraje rodinné právo, s ohledem na historický kontext, ze kterého vychází a ke kterému se přiklání různé země. Z tohoto práva pak vychází buď ochrana práv plodu anebo ochrana práv na soukromí ženy.²³⁸ Průzkumy veřejného mínění citované Porter z poloviny osmdesátých let 20. století ukazují velmi malou podporu pro zákaz interrupcí a omezenou svobodu volby. Zákazy interrupcí nevedou k menší potratovosti, ale k ilegálním a zdravotně nebezpečným zákrokům, proto se úplný zákaz jeví jako naivní. Nekompromisní, absolutní pravdy nezohledňují lidské, proměnlivé, životní situace. Součástí složitého rozhodování je jednání mezi společenskými strukturami, ideologiemi, současnými společenskými kontexty a jednotlivými touhami, přičemž důvody se proměňují na základě měnících se potřeb. „Morálka interrupce je pro ženu intimně spjatá se společenskou praxí péče, výchovy a zodpovědnosti za ostatní.“²³⁹

Potřeba interrupce je skutečná. Společenské právo na interrupci je více než individuální právo volby. Základ těchto společenských tvrzení leží ve sjednocení

²³⁴ PORTER, 1994, s. 78- 79

²³⁵ JAGGAR, Alison. Abortion and woman's right to decide. In *Women and Philosophy: Toward a theory of liberation*, ed. Carol C. Gould and Marx W. Wartofsky. New York: G. P. Putnam's Sons. 1976. s. 353, 351. Cit. dle PORTER, 1994, s. 79

²³⁶ PORTER, 1994, s. 79

²³⁷ Tamtéž, s. 79

²³⁸ Tamtéž, s. 81

²³⁹ Tamtéž, s. 85

jednotlivých práv ženy, s obecnými lidskými právy, pro samostatné tělesné sebeurčení. Společenské právo vede k morálnímu dilematu, které reflektuje práva a odpovědnosti s ohledem na osobní osudy a volba se tak zakládá na společenských, kulturních a osobních kontextech jednotlivkyň. Etika interrupce tak pobízí k tomu, aby byly citlivě začleněny jak individuální práva, tak společenská zodpovědnost.²⁴⁰

3.2.4 Shrnutí feministické argumentace za možnost volby

Cohen řeší zodpovědnost při plánování rodiny, která souvisí s kvalitou života. Ke kvalitě života je nutná reprodukční svoboda. Plánování rodiny je samo o sobě znakem zodpovědného a racionálního života. Plození potomků bez omezení není projevem morální hodnoty jedince. Plánování rodiny zahrnuje právo dítě zplodit, či nezplodit, což není problémem ani pro odpůrce antikoncepce. Rozhodnout se, zda mít děti je právem člověka. Přivést dítě na svět, vychovat, zajistit sociálně, materiálně, emocionálně nemusí být vždy realizovatelné, proto by žena neměla být nucena přivést dítě na svět za všech okolností. Problém interrupce nastává až v případě nechtěného těhotenství, které se stává nechtěným v důsledku dalších problémů v životě. Plánování rodiny by se tedy mělo rozšířit i na období, kdy je dítě počato a to možností podstoupit interrupci do určitého stadia těhotenství. Interrupce by měla stále zůstat možností, jak si naplánovat rodinu a zajistit kvalitu života.

Porter se zabývá reprodukčními právy, rozvíjí a definuje rovná práva a práva zvláštní. Práva zvláštní pomáhají uplatňovat rovná práva tam, kde by mohla být porušována. Klade tak důraz na vztah práv a kontextu, kde jsou uplatňována. Jádrem liberální argumentace pro možnost volby je obrana soukromých práv, především právo na vlastnictví, které souvisí s osobností, zahrnuje tělo a soukromá práva. Protože jsou ženy zodpovědné za těhotenství, obvykle i za péči a výchovu dětí, musí být ony jediné, kdo rozhoduje o antikoncepci, interrupci a těhotenství. Reprodukční svoboda je společenská a individuální v jednom okamžiku, probíhá uvnitř společenského života a stejně tak v individuálním ženském těle. Reprodukční svoboda je více, než individuální právo, je společenským principem. Reprodukční práva zahrnují kromě možnosti volby interrupce i podmínky pro výchovu dětí. Problematika interrupce zahrnuje vztahy mezi jedincem, rodinou, státem a společností. Porter chápe reprodukční svobodu jako společenskou

²⁴⁰ Tamtéž, s. 85

záležitost. Společenské právo na interrupci znamená více než individuální právo volby. Interrupce jako společenské právo umožňuje předpoklad k dobrému životu a sebeurčení ženy, i když žena nemusí nikdy toto právo uplatňovat. Je ovšem nutné vytvořit podmínky, v nichž budou moci být tato práva uplatňována, což vyžaduje proměnu společnosti. Volba ženy se zakládá na společenských, kulturních a osobních kontextech. Etika interrupce vybízí k tomu, že je potřeba citlivě začlenit jak práva individuální, tak práva společenská.

Pollack-Petchesky zastává názor, že na základě existující dělby práce je těhotenství, péče a výchova dětí především zodpovědností žen. Právě proto by měly mít možnost rozhodovat o antikoncepci, interrupci, porodu dítěte. Reprodukční svobodu chápe jako problematiku individuální a společenskou. Na základě liberálních principů náleží jedinci kontrola nad vlastním tělem. Reprodukční svoboda není až tolik feministickou otázkou možnosti volby, jako sociální a materiální podmínky, které zahrnují i třídní a rasové rozdíly, v nichž se tato volba odehrává. Je proto potřeba více se zaměřit na proměnu společenských podmínek, v nichž může být možnost volby, reprodukce a práce uplatňována. Právo žen na interrupci je závislé na postavení žen ve společnosti. Abychom mohli dosáhnout reprodukční svobody, je potřeba zajistit, aby gender nebyl klíčovým faktorem zodpovědnosti za péči o rodinu a výchovu dětí. Musíme proměnit genderově podmíněné role, aby mohli být aktivními rodiči ženy i muži, a zároveň obě skupiny pracujícími. Tímto přestane být emancipace žen pouze ženskou otázkou, ale bude rovností pro všechny. Proměnou sociálních vztahů můžeme dosáhnout reprodukční svobody.

Možnost volby interrupcí tedy vede k reprodukční svobodě. Reprodukční svoboda bude možná až na základě proměny uspořádání, struktury a vztahů ve společnosti, což nebude otázkou krátkého časového intervalu, ale bude vyžadovat dlouhodobější řešení.

3.2.5 Srovnání feministické argumentace za možnost volby

Cohena, Pollack-Petchesky a Porter spojuje pojetí reprodukční svobody, které chápou jako společenskou záležitost.

Cohenovo plánování rodiny a kvalita života je požadavkem pro reprodukční svobodu, ale zároveň je i jejím východiskem.

Pollack-Petchesky uvádí, že zde hrají roli podmínky, v nichž se tato volba odehrává, a proto je důležité zaměřit se na jejich proměnu, tato proměna pak povede k reprodukční svobodě. Dle Pollack-Petchesky by zároveň gender neměl být klíčovým faktorem

společenské struktury, tím by se následně proměnily společenské reprodukční vztahy a celá společnost, ve které by byla větší svoboda pro všechny. Ženy, které nyní činí reprodukční volbu, ji mohou činit pouze v podmínkách, které si nevytvářejí. Interrupce není problematikou jednotlivce, ale problematikou celé společnosti a společenskými vztahy reprodukce.

Porter chápe rovněž reprodukční svobodu jako společenský princip. Společenské právo na interrupci přesahuje individuální právo volby. Interrupce jako společenské právo umožňuje předpoklad k dobrému životu, i když toto právo nemusí být nikdy uplatněno. Pro Porter tedy rovněž souvisí s kvalitou života jako u Cohena. Porter rozebírá práva, která mají vycházet z jednotlivých potřeb. Kvůli přetrvávající genderové nerovnosti dochází k nesouladu rovností před zákonem, tímto jsou ženám porušována práva. Definuje rovná práva, což jsou základní práva pro všechny a práva zvláštní, která zaručují uplatňování rovných práv tam, kde by mohla být porušována, protože jsou rozdíly mezi lidmi, Příkladem jsou práva těhotných žen od práv mužů. Z tohoto důvodu některé ženy potřebují zvláštní práva na interrupci.

Reprodukční práva jsou součástí reprodukční svobody shrnující rovnost a autonomii. Reprodukční svoboda je individuální a společenská v jednom okamžiku, protože jsme jednotlivci a zároveň součástí společnosti. Porter navázala na Pollack-Petchesky, která vidí potřebu změny společenských podmínek.

Reprodukční svoboda tedy vychází z rovných práv (Pollack-Petchesky). Je potřeba definovat práva zvláštní, aby mohla být uplatňována práva rovná (Porter), což povede k dobrému a kvalitnímu životu jednotlivce a společnosti (Cohen). Reprodukční svoboda je společenským principem. Sjednocením jednotlivých práv ženy s právy obecnými zabezpečíme tělesné sebeurčení ženy (Porter).

4 ZÁVĚR

Tato bakalářská práce si kladla za cíl odpovědět prostřednictvím vybraných autorek a autorů na otázku proměny argumentace za možnost volby interrupcí. Zkoumala jsem interrupce a reprodukci v historii, existující morálně-filosofickou a feministickou argumentaci a obhajovala možnost volby žen v problematice interrupcí.

Při zkoumání historické části jsem zjistila, že byla kontrola reprodukce předmětem mocenské politiky společností, kterou zpočátku řídilo náboženství a poté stát. Kontrola reprodukce sehrála důležitou roli při utváření států a toto téma je aktuální i v naší současnosti.

Problematika interrupcí je celospolečenským tématem, prolíná se s mnoha vědními disciplínami, přičemž v části argumentace filosoficko-morální jsem rozebírala filosofická témata pojmu osoby, nárok na právo na vlastní tělo těhotné ženy a nároky práv skutečných osob, které převažují nad právy osob potenciálních, práva na soukromí a problematiku intimity.

Přes morálně-filosofickou argumentaci jsem se dostala k argumentaci feministické. Obě koncepce řeší svobodu, u argumentace morálně-filosofické je to především svoboda jednotlivce, kterou zakládají práva, pro něž je třeba definovat, kdo je osobou. Porušování těchto práv je pokládáno za násilí, čili v tomto případě za násilí na ženě. Morálně-filosofická argumentace dává argumentaci feministické oporu, na jejímž základě se může feministická argumentace rozvíjet.

Feministická argumentace vychází z práv člověka, zde tedy ženy. Na základě práv člověka definuje svobodu a s tím související reprodukční svobodu. Feministická argumentace řeší reprodukční svobodu jako celospolečenský problém. Reprodukční svoboda je možná jedině za proměny podmínek jak struktury fungování společnosti, tak struktury genderových vztahů, tedy pouze při proměně společnosti. K proměně společnosti však může dojít pouze tehdy, až budou uznávána rovná práva pro všechny a to na úrovních genderových, třídních a rasových. Feministická argumentace, na rozdíl od argumentace morálně-filosofické, hledá především řešení problému a to právě nachází v rovných právech pro všechny. Teprve rovná práva jsou předpokladem pro vytvoření reprodukční svobody.

Z těchto pojetí vyplývá, že téma reprodukce a interrupcí bylo, je a bude aktuální i nadále a nadále bude i předmětem politiky a mocenských vztahů.

Popsané perspektivy by obohatily existující diskurs společenských témat v našem evropském prostoru a žhavým tématem by byly především v oblastech, kde jsou interrupce nezákonné, kde by přinesly skutečně nemalý prospěch a užitek.

Podíváme-li se do doby nedávné a to Rumunska za Ceaușescova režimu, kdy v roce 1966 zakázal interrupce a antikoncepci, aby zvýšil porodnost, můžeme vidět jasný důkaz důsledků tohoto zákazu. Ovlivnil především chudé a méně vzdělané vrstvy. Výsledkem bylo, že se zvýšila úmrtnost žen, které tyto nelegální interrupce podstupovaly a zároveň byly přeplněné sirotčince nechtěnými, týranými dětmi, které trpěly podvýživou.²⁴¹

Popsané perspektivy v této práci a jejich východiska dokazují, jak je znemožněním interrupce, čili porušováním rovných práv, pácháno násilí na ženách. O kvalitě života v těchto případech nelze vůbec hovořit, ať se to týká nechtěného dítěte, ženy, rodiny anebo celé společnosti. Výsledkem je, že zákaz interrupcí přináší lidské utrpení ve všech oblastech. Proto bychom se ve společnosti měli zaměřit na rovná práva a to především optikou jedinců, kterým jsou rovná práva porušována. Pokud budeme například nazírat a utvářet práva pouze androcentricky, o rovných právech zde nemůžeme hovořit.

Aby ženy byly svobodné a dosáhly reprodukční svobody, která bude přínosem pro všechny, je potřeba tyto úvahy řešit ve veřejném prostoru a vzdělávat společnost. To bylo i cílem mé bakalářské práce, která je využitelná pro další společenská témata.

²⁴¹ VÍTKOVÁ, Kateřina, © 2023. Přeplněné sirotčince, umírající ženy. Co vše přinesl přísný zákaz potratů v Rumunsku. *Aktuálně.cz* [online]. Praha: Economia, 28. 5. 2019 [cit. 2023-05-29]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/v-rumunsku-zakaz-potratu-naplnil-sirotcince-zeny-umiraly/r~2411d1b07d7b11e9a305ac1f6b220ee8/>

5 LITERATURA

BRYSON, Valerie. *Feminist Debates : Issues of Theory and Political Practice*. New York: Palgrave Macmillan, 1999. ISBN 978-0-333-61340-5.

Bulletin de l'Association Guillaume Budé: Lettres d'humanité, n°9, mars 1950 [online].

COHEN, Howard. Interrupcia a kvalita života. In: CVIKOVÁ, Jana a Jana JURÁŇOVÁ, eds. *Možnosť voľby : aspekty práv a zodpovednosti*. Bratislava: ASPEKT, 2001, s. 179 – 189. ISBN 80-85549-25-5.

COOK, Rebecca J. and Mahmoud F. FATHALL. Advancing Reproductive Rights Beyond Cairo and Beijing. *International Family Planning Perspectives*. 1996, vol. 22, no. 3, pp. 115–121. ISSN 1943-4154. <https://doi.org/10.2307/2950752>.

ČESKO. Zákon č. 66/1986 ze dne 1. ledna 1987., § 1 odst. 1 zák., Sb. České národní rady o umělém přerušení těhotenství, In: *Zákony pro lidi.cz* [online]. © AION CS 2010-2023 [cit. 20. 2. 2023]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1986-66#p1-1>

DE COULANGES, Fustel. *Antická obec: studie o kultu, právu a institucích starého Řecka a Říma*. Praha: Sofis, 1998. ISBN 80-902439-7-5.

DRGONEC, Ján. Právo na život. In: CVIKOVÁ, Jana a Jana JURÁŇOVÁ, eds. *Možnosť voľby : aspekty práv a zodpovednosti*. Bratislava: ASPEKT, 2001, s. 31 – 38. ISBN 80-85549-25-5.

DUDOVÁ, Radka. Interrupce v socialistickém Československu z foucaultovské perspektivy. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 2009, roč. 10, č. 1, s. 25-36. ISSN 1213-0028.

DWORKIN, Ronald. Morálnosť interrupcií. In: FOOTOVÁ, Philippa, Judith Jarvis THOMSONOVÁ, L. W. SUMMER, Warren QUINN, Ronald DWORKIN, a János KIS. *Právo ženy?: Štúdie o problematike interrupcií*. Bratislava: Kalligram, 2004, s. 100 – 107. ISBN 80-7149-612-X.

Europoslanci žádají rozšíření unijní listiny o právo na potrat. *Deník N: Minuta N* [online]. Praha: N Media, 7. 7. 2022 [cit. 2023-04-30]. Dostupné z: <https://denikn.cz/minuta/915618/>

FLACELIÈRE, Robert. *Život v době Periklově*. Praha: Odeon, 1981. ISBN: 01-088-81.

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 2013. ISBN 978-80-257-0807-1.

HAVELKOVÁ, Hana. *Úvod do feministických teorií*. Přednášky. Praha: Fakulta humanitních studií, 2014.

HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. Knižnice Dějin a současnosti. ISBN 80-7106-380-0.

HORSKÁ, Pavla. Umělé přerušení těhotenství pohledem historické demografie. *Historická demografie*. 2003, roč. 27, s. 225 - 242. ISSN 0323-0937.

Interrupce. In JURÁŇKOVÁ, Zdenka, ed.. *Velký lékařský slovník*. [online]. Praha: Maxdorf, 2023 [cit. 2023-03-08]. Dostupné z: <https://lekarske.slovníky.cz/lexikon-pojem/interrupce>

JIRSA, Jakub. Pojem osoby v diskusi o etice potratů. *Filosofický časopis*. 2014, roč. 62, č. 6, s. 831 – 846. ISSN 0015-1831. Dostupné také z: <https://kramerius.lib.cas.cz/uuid/uuid:138b8d9c-29f3-4300-b360-d5d28b140221>.

- LENDEROVÁ, Milena, Daniela TINKOVÁ a Vladan HANULÍK. *Tělo mezi medicínou a disciplínou: proměny lékařského obrazu a ideálu lidského těla a tělesnosti v dlouhém 19. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014. Česká historie. ISBN 978-80-7422-313-6.
- LERNER, Gerda. *The Creation of Patriarchy*. New York: Oxford University Press, 1986. ISBN 0-19-505185-8.
- LITTLE, Margaret Olivia. Abortion, Intimacy, and the Duty to Gestate. *Ethical Theory and Moral Practice*. 1999, vol. 2, no. 3, pp. 295–312. ISSN 1572-8447. <https://doi.org/10.1023/A:1009955129773>
- MINISTERSTVO VNITRA ČR, 2021. Umělé přerušování těhotenství (interrupce) [online]. In: *Portál veřejné správy* [cit. 2023-04-30]. Dostupné z: <https://portal.gov.cz/rozcestniky/umele-preruseni-tehotenstvi-interruptce-RZC-94>
- Nejvyšší soud zrušil právo na potrat, podle Bidena jde o tragický omyl, 2022. *České noviny* [online]. Praha: Česká tisková kancelář, 24. 6. 2022 [cit. 2023-04-30]. Dostupné z: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/americky-nejvyssi-soud-zrusil-pravo-na-potrat-dane-verdiktem-z-roku-1973/2224086>
- Nucené a kruté: Sterilizace a její důsledky pro romské ženy v České republice (1966-2016)* [online]. Budapešť: Evropské centrum pro práva Romů, listopad 2016. ISBN: 978-963-89916-4-5. Dostupné z: http://www.errc.org/uploads/upload_en/file/nucene-a-krute-28-november-2016.pdf.
- PAVLÍK, Zdeněk. Populacionismus. In Zdeněk R. NEŠPOR, ed. *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2017. [cit. 2023-02-03] ISBN 978-80-7330-308-2. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Populacionismus>
- PETR, Jaroslav. *Kdy začíná život?: Cyklus Etika reprodukční biomedicíny (Pokroky v biologii)* [přednáška]. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 6. dubna 2019. In: Youtube CZ [online]. [cit. 8. 3. 2023]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=rwjsby5va2s>.
- POLLACK-PETCHESKY, Rosalind. Reprodukční sloboda : viac než „právo ženy na voľbu“. In: CVIKOVÁ, Jana a Jana JURÁŇOVÁ, eds. *Možnosť voľby : aspekty práv a zodpovednosti*. Bratislava: ASPEKT, 2001, s. 190 – 215. ISBN 80-85549-25-5.
- Polky demonstrovaly před domem Kaczyňského, ten ale nebyl doma, 2022. *České noviny* [online]. Praha: Česká tisková kancelář, 28. 11. 2022 [cit. 2023-04-30]. Dostupné z: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/polky-demonstrovaly-pred-domem-kaczynskeho-ten-ale-nebyl-doma/2291618>
- PORTER, Elisabeth. Abortion Ethics: Rights and Responsibilities. *Hypatia*. 1994, vol. 9, no. 3, pp. 66–87. ISSN 1527-2001. doi:10.1111/j.1527-2001.1994.tb00450.
- RENZETTI, Claire M. a Daniel J. CURRAN. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0525-2.
- REPKOVÁ, Eva. Vývoj problematiky abortu v učení Katolické církvi. *Studia Aloisiana: ročenka Teologickej fakulty Trnavskej univerzity* [online]. Teologická fakulta Trnavskej univerzity, 2014, 5(1), 45-63 [cit. 2023-02-03]. ISSN 1338-0508.
- SAUL, Jennifer Mather. *Feminism: Issues & Arguments*. Oxford University Press, 2003. ISBN 978-0199249473.

ŠUBRTOVÁ, Alena. Kontracepce, aborty a infanticida v pramenech k předstatistickému období. *Historická demografie*. 1991, roč. 15, č. 9 – 46. ISSN 0323-0937. Dostupné z: http://www.eu.avcr.cz/export/sites/eu/.content/files/historicka-demografie/HD_15_1991.pdf.

THE HOLY SEE. Address of his holiness Pope Francis to members of the Diplomatic Corps accredited to the Holy See (9 January 2023) [online]. Vatican: © Dicastero per la Comunicazione – Libreria Editrice Vaticana, [2023] [cit. 2023-03-08]. Dostupné z: www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2023/january/documents/20230109-corpo-diplomatico.html

THOMSONOVÁ, Judith Jarvis. Obrana interrupcí. In: FOOTOVÁ, Philippa, Judith Jarvis THOMSONOVÁ, L. W. SUMMER, Warren QUINN, Ronald DWORKIN, a János KIS. *Právo ženy?: Štúdie o problematike interrupcií*. Bratislava: Kalligram, 2004, s. 22 – 43. ISBN 80-7149-612-X.

TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát: zrození porodnice v osvícenské Evropě*. Praha: Argo, 2010. Každodenní život. ISBN 9788025702239.

Úder proti potratům. Soudce v USA zakázal pilulku, Biden chce za právo žen bojovat, 2023. *Zprávy aktuálně* [online]. Praha: Česká tisková kancelář, 8. 4. 2023 [cit. 2023-04-30]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/potratova-pilulka-v-ohrozeni-soudce-ji-zakazal-biden-chce-za/r~444756e6d5d111edbe29ac1f6b220ee8/>

Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen: vyhláška 62/1987 Sb. *Vláda České republiky* [online]. Praha: Vláda České republiky, © 2009 – 2023 [cit. 2023-03-06]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/umluva-o-odstraneni-vsech-forem-diskriminace-zen-19711/>.

VÍTKOVÁ, Kateřina, © 2023. Přeplněné sirotčince, umírající ženy. Co vše přinesl přísný zákaz potratů v Rumunsku. *Aktuálně.cz* [online]. Praha: Economia, 28. 5. 2019 [cit. 2023-05-29]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/v-rumunsku-zakaz-potrati-naplnil-sirotcince-zeny-umiraly/r~2411d1b07d7b11e9a305ac1f6b220ee8/>

WARREN, Mary Anne. On the Moral and Legal Status of Abortion. *The Monist*. 1973, vol. 57, no. 1, 1973, pp. 43–61. ISSN 0026-9662. <https://doi.org/10.5840/monist197357133>

WOMEN ON WAVES. Who Are We? *Women on Waves* [online]. Amsterdam, © 2023 [cit. 2023-03-07]. Dostupné z: <https://www.womenonwaves.org/en/page/650/who-are-we>.